

જેમને લોકગીતો તરફ

અત્યંત ગ્રેમ છે

એવાં

સી. બહેનશ્રી મણીબહેન ભગવાનદાસને

આ

રસિયાંના રાસ

બંધુભાવે

અર્પણ.

—રાયચુરા.

આદિ વચન.

રોસેશ્વર શ્રી કૃષ્ણ સોરઠાધીશ યવા ત્યારથી ન્યાય દિન પર્વે
સોરઠની એ આદિસાલીઓ, મેશાલીઓ, કાળખોળો અને અન્ય વર્ગની સુન્દ-
રીઓએ, સસ સાદિત્યને અનેક રંગે રંગ્યું છે, અનેક દૃષ્ટિએ રસિકતાનો
જોષ આપ્યો છે. સોરઠ પ્રેમસૌચની ભૂમિ છે સાચે સાચે રસિકતાની પવન
ભૂમિ છે. સોરઠ જેવા સસ રસિયાં લોક લગતમા જોડા દશે. તેમાંય મેર
આહિરનાં ગામડાંઓ એટલે રસિકતાની અવધી. ન એને કોઈ વિધ્વંસીત્ર-
બર કે કોઈ મોક્ષાબદ્ધ તાલ મૂરતું શિક્ષણ આપે છે કે ન તો કોઈ સાદિત્ય
પરિપક્વતા અંદરવાળો કવિ કાવ્યની કડીઓ આપે છે. છતાંય એને આંખે
તાલ, સૂર અને કાવ્યની નિવેણી વળા ન કરે ન. એની રસિકતાની ખીલ-
વળી માટે નથી આરંભાતા સરદુલ્લસ કે નથી ગળા મોટા સમારંભો. એ
પોતે ન રસિકતાની રસમૂર્તિ છે. ચંદ્રમા આકાશે ચડે એટલે ગામડાનાં
રસિયાંઓ રસને હેલે ચડે. તેવતેવડી ટોળે મળી ચાંદનીના બ્યામમંડ-
પમાં રાસડે ચડે. ન્દાની ન્દાની કુમારિકાઓ

મા માસે ફૂલ ફટાકનો ધાધફે રે
ફરતી દાબોદાની કોર
રાસડે રમત ચડી રે લોલ

* * *
મા માસે સસરે તી આણે આવિચા રે
મા માસે આણુલાં પાછાં વાળ્ય
રાસડે રમત ચડી રે લોલ

એ ચરણોમાં મસ્ત બને અને નીતના ઝોર પાડે

સોરઠના પેટ પ્રદેશનાં મંડેર, કાંઈ, મેશારી અને એની આસપાસનાં
કોઈપણ ગામડાંઓની સેરીઓના ધોતીની જાંઠિા જે વાંચી સમે તો એનાં
અણુંએ અણુંમાં નીતોતું વાતાવરણ ઝુન્યાં ફરે છે. ન્દાની ન્દાની

મહાગુજરાત જોઈ રહેલ છે. આજે ગુજરાતનાં રસિયાંઓ સમક્ષ આ સંગ્રહ મરતાં મૃતને આનંદ યાચ છે.

આ રસિયાંનાં રાસમાં મુખ્ય ફાળો મહારાં પૂજ્ય મારી સી. મદાલ બહેનનો છે. એક રળારણ બહેન સાગળ, એક સુતારણ બહેન સી. અમૃત, બીજી અદિશાસ્ત્રી, કણબણ, કોળણ અને બીજી સ્થિતિઓની બહેનડીઓ આ સંગ્રહના મૂળભા છે. રીળવાળા મહારા મિત્ર બાઈ બોળારાંકર બ્યાસે પણ કણબણના રાસડાથી આ સંગ્રહને સોમાવ્યો છે. બીજાં ધણાંય બાઈ બહેનોએ આ રસિયાંના રાસ ખેડી આ સંગ્રહને માટે અણમૂલ સામગ્રી આપી છે જે માટે જે સહુનો હું ઝણી છું.

વડોદરાના બાબીતા બાબારાસી મહારા મિત્ર સ. ભરતરામ બાબુસુ-ખરામ મહેતાએ આ સંગ્રહની બાબાશુદ્ધિ ભગવત માટે પુસ્તકના છાપકામ પર ખાસ ધ્યાન આપ્યું છે જે માટે જે બંધુનો આ તકે આભાર માવું છે.

વર્ષોથી બહેનો અને બાઈએ પૂછતાં ‘રાયચુરામ છ / તદ્ભારાં લોક-ગીતોનો સંગ્રહ ક્યારે પ્રકટ કરો છો?’ અંતરના ઉમંગકાથી થતી જે માંગ-છીને આજે હું પુરી પાડી શકું છું જે જોઈ મૃતને આનંદ યાચ છે.

આ રસિયાંના રાસનો બીજો સંગ્રહ પણ લગભગ તૈયાર છે. અવકાશે જે પણ રસિયાઓ સમક્ષ ધરવાવું કામ હું પહેલી તકે હાથ ધરીશ.

‘આનંદ બવન’

શારવાડ કાઠિયાવાડ

વિનયાદશમી સ. ૧૯૮૫

}

ગોકુલદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા

અનુક્રમણિકા.

હરિ સાંભરે રે.	૧	મોરલા માટે.	૫૧
મોતી વેશયલ ગ્રામમાં.	૨	હાલરડું.	૫૪
લટકે હાલો.	૩	સોનાનો મોર.	૫૬
લોક ચુદ્ધિપ્રીતું સ્વપ્નું.	૪	અજોલકા.	૫૭
અણતી'તી કાનજ કાળા.	૭	કાણુ સરસ.	૫૮
લીલી નાયરમાં.	૯	તાળી.	૬૧
પરજે સીતા ને શ્રી રામ.	૧૧	સહેરો.	૬૨
રાત્રી રૂપ વર્ણન.	૧૩	લાલ વણગારણ રે.	૬૩
પરીક્ષા.	૧૪	વેડું શું જોલે ગાવાળિયા રે.	૬૪
મારો મારખ રોકી ઉભો.	૧૬	દેર અને બાણી	૬૫
રંગોની પીઠાણ.	૧૭	નહિ જોલું.	૬૭
સાસુદે નતી વખતે.	૧૯	સરદની રાત્રી.	૬૮
ખીલેશં લ્હા.	૨૧	મોહું સંભાળીને બાવલે.	૭૧
હરિયાના ડાલર	૨૨	પીઠળી વેરણુ ધધ.	૭૨
મારવાડની માછલી.	૨૪	કલિંદીને વીર	૭૫
નમરો મેહુલો.	૨૬	કાનુડે કવરાબાં.	૭૭
મોસમ.	૨૭	મોરલી.	૭૮
બોરિંગડો.	૨૮	જમુના જળ બરવા.	૮૦
કન્યાની લૂંટ.	૩૦	હાલુશા.	૮૧
આરો મેલો કા'ન.	૩૧	મહિયારા'ના રાણગાર.	૮૩
આકરી.	૩૩	સીતાલરણુ.	૮૪
કા'નો દાણી.	૩૫	વે'લરા પધારલે.	૮૬
અમરાપુરના ગ્રામમાં.	૩૬	છગીલો લાલ.	૮૭
સફરના મહિમા.	૩૮	સાસર વેલ	૮૯
વીરને સહેરા	૪૦	રાવ.	૯૦
ખીલેસારનો સુખા.	૪૧	પંદર તિથિ.	૯૨
દેર કાંસો.	૪૩	દસ અવતાર.	૯૩
પાહો.	૪૬	વસંતરણુ.	૯૫
વર કાચળો.	૪૮	વિદાય.	૯૬
		નિરંજ.	૯૮

રસિયાના રાસજન

ચિત્રકાર] હરિ શાસ્ત્રી જે । [રા પ્રતાપ રામો

હરિ સાંભરે રે

[અજવાળિયા જામ્યા હોય, તેવતેવડી આમ્ય સુંદરીઓની
એકસરખી તાળી પડતી હોય, વચમા ધીમે ધીમે ઢાલ વાગતો
હોય, એ વખતે હરિની ધૂન આ રાસની રમઝટમા જમાવી એ
આમ્ય સુંદરીઓ વાતાવરણને વિશુદ્ધિમા રંગી દે છે.]

હું તો ઢાલે રમું ને હરિ સાંભરે રે,
મારાં હૈકાં પડી પડી જાય રે—

ઢાલે રમું ને હરિ સાંભરે રે.

હું તો હાતણુ ઠરું ને હરિ સાંભરે રે,
મારાં હાતણિયા પડી પડી જાય રે—

ઢાલે રમું ને હરિ સાંભરે રે.

હું તો નાવણુ ઠરું ને હરિ સાંભરે રે,
મારાં નાવણિયાં ઠરી ઠરી જાય રે—

ઢાલે રમું ને હરિ સાંભરે રે.

હું તો લોજન ઠરું ને હરિ સાંભરે રે,
મારાં લોજનિયાં ઠરી ઠરી જાય રે—

ઢાલે રમું ને હરિ સાંભરે રે.

હું તો પોઢણુ ઠરું ને હરિ સાંભરે રે,
મારી નીંઠરડી જાડી જાડી જાય રે—

ઢાલે રમું ને હરિ સાંભરે રે.

મોતી વેરાયલ ચોકમાં

[લોકજીવનમાં સસરા, સાસુ, જેઠ, દેર, દેરાણી, નણુંદ વગેરેને પ્રભુએ જગતમાં મોતીરૂપે વેચ્યાં છે એવી હિપમાં આપવામાં આવી છે. જગતના ચોકમાં વેરાયલ આ મોતીની કિંમત આંકી લેવાની ભાવના આ ગીતમાં સુંદર રીતે ગૂંથાઈ છે.]

લે ! લે ! મોતી વેરાયલ ચોકમાં.

લે ! લે ! સસરા તી મારા રાજિયા,

લે ! લે ! સાસુડી સમદર લે'ર રાજ;

લે ! લે ! મોતી વેરાયલ ચોકમાં.

લે ! લે ! જેઠ તી મારા જહંપતિ,

લે ! લે ! જેઠાણી કનિયાનું મૂળ રાજ;

લે ! લે ! મોતી વેરાયલ ચોકમાં.

લે ! લે ! દેર તી મારા દડ રમે,

લે ! લે ! દેરાણી મારલી જોઠ રાજ;

લે ! લે ! મોતી વેરાયલ ચોકમાં.

લે ! લે ! નણુદી તી મારી ચરકલી,

લે ! લે ! ભડી ભડી પરદેશ જાય રાજ;

લે ! લે ! મોતી વેરાયલ ચોકમાં.

લે ! લે ! નણુદોઈ તી વાડી માંચલો વાંદરો,

લે ! લે ! વાડીનાં વનફળ ખાય રાજ;

લે ! લે ! મોતી વેરાયલ ચોકમાં.

લટકે હાલો.

[નદલાલજીને લટકે આવવાનું સૂચન કરી સ્વાગત મારેની તૈયારી રાધાજી કરતા હોય એવી ભાવના આ ગીતમાં છે પણ સાથે સાથે દૂધની રેલ ચાલતી, આગણે લવિંગ એલચી જિગતા, ટોડલે નાગરવેલના પાન પાકતા, એ આપણા દેશની સ્થિતિનું શબ્દચિત્ર ખડું કરવામાં આવ્યું છે.]

લટકે હાલો રે નદલાલ જી
તાગ લટકાના નહિ મૂલ
લટકે હાલો જી

જિજ્ઞા મંગાવું રૂડા ચોખલા ને
તેની રે રંધાવું ખીર
લટકે હાલો જી

પ્રથમ જમાડું પિયુ પાતળો
ગોરી સગી રે નથુંદનો વીર
લટકે હાલો જી

દૂધના વરસાવું રૂડા મેહુલા ને
મારે આગણે રેલમછેલ.
લટકે હાલો જી.

આગણે વવરાણુ લવગઝેલચી ને
 તારે ટોડલે નાગરવેલ
 લટકે હાલો છ

લટકે હાલો રે નંદલાલ છ
 તારા લટકાના નહિ મૂલ
 લટકે હાલો છ.

લોકગૃહિણીનું સ્વપ્ન

[લોકગૃહિણી પોતાના દિલના ઉદ્ગારો આ લોકગીતદ્વારા જાહેર કરે છે. એને પિયરિયાનાં પાત્રો પારસપીપળા જેવાં સુંદર અને તુલસીના ક્યારા જેવા પવિત્ર લાગે છે, અને સાસરિયાનાં પાત્રો ઠાકોરિયા વીંછીના જેવાં અને સર્પની ફેણ જેવાં ઝેરી લાગે છે. એને ભાઈભોજનદા આત્રવૃક્ષ તથા ફૂલવાડી સમાં લાગે છે અને નથુંદનજુદોદા આગણા આગળ તપતી ધણી અને જોગીડા સમાં લાગે છે. નિર્દોષ આનંદ સાથે લોકસંસારના ભાવ ચીતરતું આ લોકગીત અર્થપૂર્ણ છે.]

આજ સ્વપ્નામાં મેં તો પારસપીપળો દીઠો છું રે,
તુલસીને ક્યારે રે છું તો મારા સ્વપ્નામાં રે.

આજ સ્વપ્નામાં મેં તો ઠાકોરિયો વીંછી દીઠો છું રે,
સરપલિયાની ફેણ રે છું તો મારા સ્વપ્નામાં રે.

આજ સ્વપ્નામાં મેં તો ડોલતા ડુંગર દીઠો છું રે,
વેલુડી તે નહિયું રે છું તો મારા સ્વપ્નામાં રે.

આજ સ્વપ્નામાં મેં તો ગેડીદડુલિયો દીઠો છું રે,
મોતીડાંની હાડું રે છું તો મારા સ્વપ્નામાં રે.

આજ સ્વપ્નામાં મેં તો આંગણિયે આંખો દીઠો છું રે,
ફૂલડિયાંની બાણું રે છું તો મારા સ્વપ્નામાં રે.

આજ સ્વપ્નામાં મેં તો આંગણિયે ધૂણી દીકરી હું રે,
 જટાળો તે જોગી રે ઇ તો મારા સ્વપ્નામાં રે.
 પારસપીપળો ઇ તો અમારો દાદો હું રે,
 તુલસીનો ક્યારો રે ઇ તો મારી માતા હું રે.
 ઠાકોરિયો વીંછી ઇ તો અમારો સસરો હું રે,
 સગપલિયાની રૂણુ ઇ તો મારી સાસુ હું રે.
 ડોલતા હુંગર ઇ તો અમારા જોડ હું રે,
 વેતુડી તે નદી રે ઇ તો મારી જોડાણી રે.
 ગેડીદડુલિયો ઇ તો અમારો દેર હું રે,
 મોતીડાની હાફ રે ઇ તો મારી દેરાણી રે.
 આગણિયે આળો ઇ તો અમારા વીરા હું રે,
 ફૂલડિયાની બાશું રે ઇ તો મારી બાબડલી રે.
 આગણિયે ધૂણી ઇ તો અમારી નણુદલ હું રે,
 જટાળો તે જોગીડા ઇ તો મારો નણુદોયો રે.

ભણતી'તી કાનજી કાળા.

[ખરડા પ્રદેશની એક પુનાદે નામની ચારણિયાણી પર શ્રી કૃષ્ણ
પ્રસન્ન થાય છે એ વખતે ચારણિયાણી પ્રભુ પાસે જે માગણી કરે
છે તે આજના તૃષ્ણાતુર જમાના મારે સમજવા યોગ્ય છે.]

ભણતી'તી કા'નજી કાળા,
ભણતી'તી કા'નજી કાળા રે,
મીઠી મોરલિયુંવાળા.

પાંચસે ને મોચે ચોઠિયા દેજે,
પાંચસે ગુણાળા;
લાંબી બાવડલીએ ચારણ દેજે,
ગાયું ગોવાળા—ભણતી'તી.

પાંચે ને મોચે પુતર દેજે,
પાંચે ઊગાળા;
છટ્ટી તો મોચે ધી દેજે,
આણું ઘોડાળા—ભણતી'તી.

ડલી ને મોચે દાયરા દેજે,
અશીલુના ગોળા;
મે'માતુંની મોકળું દેજે,
પીનારા લોળા—ભણતી'તી.

કાળી ને મોચે કુદિયુ દેજે,
 ગાયુ'ના ટોળા;
 વાકે નેણે વવાડુ દેજે,
 ઘુમરડે ગોળા—ભણ્ણતી'તી.

ગોમતીકાઠે ગામ અમાગ ને
 ખરડો અમારો દેશ,
 ચારણ પુનાદે એમ ભણે,
 મોસે લીલો રાખે નેસ-ભણ્ણતી'તી.

२ सि यां ना २०२ □ वीक्षी
 नाघेस्मां □ विनक्षारः
 श्रीमान्
 पुरोपात्तम्.

લીલી નાઘેરમાં !

[નાઘેર એ સોરઠનો એક લીલોછમ રણિયામણો પ્રદેશ છે એ પ્રદેશના એક વખતના ગસકસનો આ લોકગીત અચ્છો ખ્યાલ આપે છે જિતાગમા મેડીના મોન, દાતણ પછી કટેના દૂધ, નાવ-જીમા નદીઓના નિર્મળ નીર, મોજનમા ઘેવરિયો ક સાર, મુખવાસમા નાગરવેતના પાન, એ એના સ્વાગતની સામગ્રી હતી આજ તો નાઘેરમા અને સારા હિંદુસ્તાનમા એથી જિલગી સ્થિતિ છે દાતણ કરવાને બદલે દુધ પાઉડર, કટેલા દૂધને બદલે ધગધગતો ચાહ, નદીઓના નીરને બદલે નાદવા માટે શરીર વીજળવાને મળતુ પાણી, એવી ખરાબ સ્થિતિ ધણે સ્થળે અનુભવાય છે]

ઝીણા મોર ટહુકે છે લીલી નાઘેરમા,
લીલી નાઘેરમા હરી વનરાધમા,
ઝીણા મોર ટહુકે છે લીલી નાઘેરમા.

જિતારા દેશુ લીલી નાઘેરમા,
દેશુ મેડીના મોલ, લાલ !
ઝીણા મોર ટહુકે છે લીલી નાઘેરમા.

દાતણ દેશુ લીલી નાઘેરમા,
દેશુ કઢીએલા દૂધ, લાલ !
ઝીણા મોર ટહુકે છે લીલી નાઘેરમા.

ભાઈ સોનીઠા વીનવું રે,
હલકે ઝુમણલાં ઘડી લાવ,
પરણે સીતાને શ્રી રામ—જામ તાઈ.

જાંબુડે તી રસિયો મોરલો રે,
જાંબુઠાની અવળીસવળી ડાળ—જામ તાઈ.

રાજલ રૂપ વર્ણન.

[સોરઠમા માધવપુરનો મોટો મેળો લરાય છે. એ મેળામા સોરઠના રૂપ, વસ્ત્રો અને આભૂષણની ત્રિવેણીનો સંગમ નિરખવા નેવો છે. મેળે જતી રાજલના રૂપવર્ણન લોકભાષાની ઉપમા સહિત આ ગીતમા ગૂંથાયા છે.]

રાજલ પાણી ગ્યાંતાં અમે સહિયર પાણી ગ્યાંતા,
માધુપરનો મારગ અમને વેરી થઇને લાગ્યો.

વેરી થઇને લાગ્યો અમને ઝેરી કાંટો વાગ્યો,
માધુપરનો મારગ અમને વેરી થઇને લાગ્યો.

તારા માથાનો અળોડો, રાજલ ! માથાનો અળોડો,
નળે છૂટો તેજણુ થોડો, રાજલ ! છૂટો તેજણુ થોડો.

તારા નાકડિયાની હાંડી, રાજલ ! નાકડિયાની હાંડી,
નળે દીવડિયે શગ માંડી, રાજલ ! દીવડિયે શગ માંડી.

તારા વાંસાનો વળોટો, રાજલ ! વાંસાનો વળોટો,
નળે સરપનો સરોટો, રાજલ ! સરપનો સરોટો.

તારા હાથની આંગળિયું, રાજલ ! હાથની આંગળિયું,
નળે ચોળા-મગની ફળિયું, રાજલ ! ચોળા-મગની ફળિયું.

રાજલ પાણી ગ્યાંતાં અમે સહિયર પાણી ગ્યાંતા,
માધુપરનો મારગ અમને વેરી થઇને લાગ્યો.

પરીક્ષા.

[પરદેશ ગએલો પતિ પોતાની સ્ત્રીની પરીક્ષાને અર્થે છૂપે વેશે મુસાફર તગેકે તળાવને કડિ આવે છે અને સ્ત્રીને પોતાની સાથે આવવા લલચાવે છે. આર્થસંસ્કૃતિના નમૂનારૂપ સોઠભાષામા સ્ત્રી આ ઊડતા પંખીને જે રીતે જવાબ આપે છે એ સોઠજીવનની પવિત્રતાનું આબેહુબ આલેખન છે.]

સોના ઇંટાણી રૂપા બેડકું, શામરડી,
પાણીડાં ગઈતી તળાવ.

ફૂલે ભરી તલાવડી, શામરડી,
મોતીડે બાંધી છે પાળ.

સાતે ને સેયફું પાણી ભરે, શામરડી,
પંખીડો બેઠો તળાવ.

છએના વાન છે બિજળા, શામરડી,
સાતમીનો લીનલો વાન.

ઊડતે પંખીડે મુને પૂછિયું, શામરડી !
આલ ને મારલી સાથ.

સોનાં પે'રાણું તુને શોભતાં, શામરડી !
રાખું તુને મેડી મહોલાત.

હિંડોળે બેસાડું તુને હેમના, શામરડી !

રાખું મારા ઘરડાની માંદા.

બળ્યાં તારાં સોનાં શોભતા, પંખીડા લાલ !

બળ્યાં તારાં મેડી મહોલાત.

બળ્યા તારા હિંડોળા હેમના, પંખીડા લાલ !

બળ્યો તારો લોગળિયો અવતાર.

ફાડય ઘડો ને કર કાચલાં, શામરડી !

ચાલ ને મારલી સાથ.

ગીઠા તો જળમાં દીવા બળે, પંખીડા લાલ !

તો ચ ના'વું તારલી સાથ.

છાશું છુડે ને પાણી તરે, પંખીડા લાલ !

તો ચ ના'વું તારલી સાથ.

લાળે માફં સાયર સાસફં, પંખીડા લાલ !

લાળે મારાં ગામ ને દેશ.

લાળે મારાં મા ને બાપ રે, પંખીડા લાલ !

લાળે મારો પરણ્યો પરદેશ.

ચારી બઈ ગોરાં દે તારા બોલને, શામરડી !

રાખી મારા ઘરડાની લાજ.

મારો મારગ રોકી ઊભો.

[દાણુ માગતા કૃષ્ણને જોઈ ને રીતે સંબોધે છે એમાં પ્રેમની
મસ્તી કેટલી છે એતું દસ્ય આ ગીતમાં અષ્ટ દેખાય છે.]

કા'નો દાણુ માગે, ધૂતારો દાણુ માગે,
એની મોરલીમાં વેણુ રસ વાગે—
કા'નો દાણુ માગે૦

કા'ન ક્રિયા મલકનો છે દાણી,
દાણી મારી નવરંગ ચૂંદડી લાણી—
કા'નો દાણુ માગે૦

કા'ન ક્રિયા મલકનો છે રાજા,
રાજા એને સંગે ગોવાળિયા બાજા—
કા'નો દાણુ માગે૦

કા'ન ક્રિયા મલકનો છે હામી,
હામી મારો હૃદય કમળનો સ્વામી—
કા'નો દાણુ માગે૦

કા'ન ક્રિયા મલકનો છે સુબો,
સુબો મારો મારગ રોકી ઊભો—
કા'નો દાણુ માગે૦

રંગોની પિછાણ.

[આ લોકગીત ગામડાઓની નાની નાની કન્યકાઓ રસથી ઝીલે છે અને શિક્ષણની દૃષ્ટિએ આ ગીત રંગોની પિછાણનો અચ્છો પદાર્થપાઠ રજુ કરે છે.]

રામ ને સીતા વાદ વહે રે,
લાવળે રે એક પીળું પાનઃ
હૃદય કમળમાં રાસ રમે રે.

પીળો તી હળદર જાંઠીયો રે,
પીળી રે ચણાની ઢાળઃ
હૃદય કમળમાં રાસ રમે રે.

રામ ને સીતા વાદ વહે રે,
લાવળે રે એક લીલું પાનઃ
હૃદય કમળમાં રાસ રમે રે.

લીલી તી પોપટ પાંખડી રે,
લીલી રે કંઈ નાગરવેલઃ
હૃદય કમળમાં રાસ રમે રે.

રામ ને સીતા વાદ વહે રે,
લાવળે રે એક રાતું પાનઃ
હૃદય કમળમાં રાસ રમે રે.

સાતી તે નવગ ચૂંદડી રે,

ગાતા રે કન્યાના દાત :

હૃદય કમળમાં રાસ રમે રે.

રામ ને સીતા વાદ વદે રે,

લાવળે રે એક કાળું પાન :

હૃદય કમળમાં ગસ રમે રે.

કાળો હેમર હાથિયો રે,

કાળો રે અપાઢી બેઘ :

હૃદય કમળમાં ગસ રમે રે.

સાસરે જતી વખતે.

[પરણીને પહેલી વાર કન્યા સાસરે જાય છે. ભરત ભરેલી ઠાપડી પહેરવાને એ લાયક બની છે એટલે કે ઉમરમાં આવી છે છતાં બાપને વાત્સલ્યભાવે એ બાલક લાગે છે. માને અને ભાઈને પણ બહેન દણુ નાની લાગે છે એટલે સાસરે વર્ષ પછી જાય એમ એ સર્વ ઇચ્છતાં હતા; પણ કન્યાની બાબીનું નણુદને સાસરે વળાવતાં ચેટ હરે છે. લોકગીતોના સાહિત્યમાં આ બાબતની રમઝટ અનેરી જામે છે.]

ભરત ભરેલી મારી ઠાપડી,
ને ભરિયાં હીર ને ચીર નો.

બાપ કે' માઈં બાલકડું,
ને મા કે' માઈં ચેટ નો.

ભરત ભરેલી મારી ઠાપડી,
ને ભરિયાં હીર ને ચીર નો.

ભાઈ કે' મારી બળક બેનડી,
જઈ બેઠી પરદેશ નો.

ભરત ભરેલી મારી કાપડી,
ને ભરિયાં હીર ને ચીર ને.

ભાભી કે' ભલે વળાવ્યાં,
કરિયાં મારાં પેટ ને.

ભરત ભરેલી મારી કાપડી,
ને ભરિયાં હીર ને ચીર ને.

બીજેરાં લ્યો

[ભાભી અને નથુંદનું આ લોકગીત એ વખતના જમાનાનું ચિત્ર રજુ કરે છે. ભાભીને રંગનો બહુ શોખ હતો. નવા રંગથી રંગેલ છાપલ ઓઢી ભાભી મલપતી ચાલે પાણી બરવા જાય છે. ભાભીને નવા રંગે અભિમાન આવ્યું છે એમ કહી અભિમાન ન રાખવા નાની નથુંદ કાલે શોક્ય આવશે એવી ધમકી આપે છે જાણી સદર્થ એ ધમકીને હજવી કરી નાંખે છે અને શોક્ય આવશે તો ગોખમાં નિરાંતથી બેસવાનો સમય મળશે એમ કહી નથુંદ સામે દસી પડે છે]

મારા વાઢામાં બીજેરી બીજેરાં લ્યો,
ફરતાં જિઘઠયાં ફૂલ રે બીજેરાં લ્યો.

એકજ ફૂલડું વેડિયું બીજેરાં લ્યો,
રંગની હાલી રેલ રે બીજેરાં લ્યો.

આછાં તે છાપલ બોળિયાં બીજેરાં લ્યો,
પડી પટોળાં બાત રે બીજેરાં લ્યો.

છાપલ પે'રી પાણી સાંચર્યા બીજેરાં લ્યો,
ગોંડલના ગઢ હેઠ રે બીજેરાં લ્યો.

નાની નથુંદબાઈ આમા મજ્યાં બીજેરાં લ્યો.
કાલ આવશે શોક્ય રે બીજેરાં લ્યો.

શોક્ય આવે તો શહુંથશે બીજેરાં લ્યો,
આપણે બેસશું ગોખ રે બીજેરાં લ્યો.

દરિયાના ડોલર !

[તળાવની પાળપર પાણી ભરવા ગયેલી ગોરી બેડું ચડાવવા આસપાસ દૃષ્ટિ ફે ફે છે પાણિયારીઓમાંથી કાઢ હાજર નથી એક યુવાન તળાવને કાઠે ઘોડા ખેલવે છે. સુંદરી સમીપ એ આવતા ધડો ચડાવવામાં સુંદરી એની સહાય માગે છે. યુવાનની દૃષ્ટિ ફરે છે. સુંદરી એને શીટકાર આપે છે અને દરિયામાં જો ડોલર ઉગે ને મહાદેવજીને એ ડોલરના ફૂલ ચઢે એ સંભવિત હોય તો આ વાત સંભવિત બને]

સોના ધડાણી રૂપા બેડલુ રે લોલ,

પાણીકા ગઈ'તી તળાવ રે :

દરિયાના ડોલર ફૂલ ચઢે મહાદેવને રે લોલ !

કાઠે તી કા'ન ઘોડાં ખેલવે રે લોલ,

કાન મને ઘડુલો ચઢાવ રે .

દરિયાના ડોલર ફૂલ ચઢે મહાદેવને રે લોલ !

તારો ધડો તી ગોરી તોછડો રે લોલ,

હું છો મારા ઘરડાની નાર રે :

દરિયાના ડોલર ફૂલ ચઢે મહાદેવને રે લોલ !

ખમ્મા પરણ્યો મારો એક છે રે લોલ,

હું છો મારો માડી બચો વીર રે :

દરિયાના ડોલર ફૂલ ચઢે મહાદેવને રે લોલ !

કહ વાળીને ઘડો મેં ચઢ્યો રે લોલ,
તૂટી મારી કમખાની કસ રે :

હરિયાનાં ડોલર ફૂલ ચઢે મહાદેવને રે લોલ !

લાઈ રે હરજીડા વીરા વીનવું રે લોલ,
ટાંક મારા કમખાની કસ રે :

હરિયાનાં ડોલર ફૂલ ચઢે મહાદેવને રે લોલ !

ટાંક્યે તે ટાંક ધમર ધૂધરી રે લોલ,
હૈંડે તી લખ ઝીણા મોર રે :

હરિયાનાં ડોલર ફૂલ ચઢે મહાદેવને રે લોલ !

જાતાં રે ઝમકે ધમર ધૂધરી રે લોલ,
વળતાં તે ટફકે ઝીણા મોર રે :

હરિયાનાં ડોલર ફૂલ ચઢે મહાદેવને રે લોલ !

મારવાડની માછલી.

[નણુંદને તેડવા પતિ નણુંદખાને સાસરે પરદેશ ગયો એ સ્ત્રી સદન ન થઈ શક્યું એટલે પાછળ પોતે જળવિનાની માછલીની માફક તરફડે છે અને પતિનો વિયોગ સદન થતો નથી એવો ટોંચ મુશાથી ભર્યો કાગળ લખે છે. પરંતુ ખરી સ્થિતિ જૂઠી દત્તી. પતિની ગેરહાજરીમાં રોટલી ઘીમાં ઝખોલી ઝખોળી એ ખાતી અને લહેર કરતી. માત્ર પતિ સત્વર આવે એ માટે ખોટી હકીકતથી ભરેલો એ કાગળ લખે છે અને એટલા માટે ગીતમાં એને મારવાડની માછલી તરીકે ઓળખાવવામાં આવી છે.]

મારલા ભાઈ તી ગામ સધાવ્યાલુ રે,
નાની વહુ તી ધાન ન ખાય;
ઝીલણુ મારવાડની માછલી લુ રે.

-સૂકાંઈ સૂકાઈને થઈ ગઈ છોડિયું,
ઝેઠી જાળેઠડે ન મ.ય;
ઝીલણુ મારવાડની માછલી લુ રે.

ઠાંઠા તે ઘંઉની રોટલી લુ રે,
ઘીમાં ઝખોળીને ખાય;
ઝીલણુ મારવાડની માછલી લુ રે.

નાની વહુ તે છાના કાગળ મોકલે રે,
 ચેગે આવો નણદલનાના વીર;
 ઝીલણુ મારવાડની માછલી છ રે.

હું તે કેમ આવું ગોરી એકલો છ રે,
 મારી નાનેરી બેન પરદેશ;
 ઝીલણુ મારવાડની માછલી છ રે.

નમેરો મેહુલો.

[કાઠિયાવાડમા ચોત્રીસો-સવન ૧૯૪૪ ની માલમા-ફુજાળ પડ્યો એ વખતે લોકહૃદયમાથી આ ગીતના શબ્દો સરી પડ્યા.]

ઉડો ગાલ્યો ને ઉડો મહગડ્યો,
ગાલવીછને ગયો ખારે માસ :
નમેરો મેહુલો ના આબ્યો.

ગાયે રે મેલ્યાં ગાયનાં વાછરૂ,
સીએ મેલ્યાં નાનાં જાળ :
નમેરો મેહુલો ના આબ્યો.

સર્પે મેલ્યા સર્પના રાક્ષા,
મોરલીએ મેલી વનરાઈ :
નમેરો મેહુલો ના આબ્યો.

[અપાઢી મેઘ ગાજતા લોકગૃહિણી પોતાના પતિને મોસમ સંભાળી ખેતરમા જીવાર ને બાજરો વાવવાની સૂચના કરે છે. મોસમનો પાક મોસમમા જ વવાય એ આ ટૂંકા ગીતનું રહસ્ય છે.]

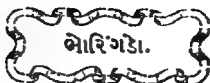
ઉઠડા ઉઠડા અપાઢીના મેઘ ને,
પાકરિયાં ખેતર રે હરીનાં જળે ભર્યાં રે લોલ.

ગળકયા મીઠા મોરલિયા મહલાર ને,
મેહુલિયો ઊઠયો ને મારાં મન હૃદ્યાં રે લોલ.

ખેડીવાવીશ જીવાર ને કંઈ બાજરો ને,
મોસમે વવરાવીશ ભવંગ એલચીં રે લોલ.

V. K. J. J. J.

ભોરિંગડો.

[કાઠિયાવાડના લોકજીવનની પ્રેમદશાનું મૂલ્યન કરણ આ ગીત લીંટીએ લીંટીએ સમજવા જેવું છે. સાંકડી શેરીમાં જતી મુંદરીને સામેથી ભોરિંગ સરીખો પ્રિયજન મળે છે. એ મુંદરી પોતાની સખીને એ ભોરિંગના દષ્ટી દંડથી ચતી વેદનાં સાંત પાડવા વીંચ્યું. લઘુ પવન નાખવાની આજ્ઞા કરે છે. અણ્ણિયાળી આંખડીના દંડ અને વસમા લાગ્યા છે.]

લે ! લે ! વીંચ્યો લેને ભોરિંગડો,

સાંકડી શેરીમાં સામે મળિયો :

શુભાળી પાઘડીવાળો ભોરિંગડો—લે ! લે !

સાંકડી શેરીમાં સામે મળિયો

નીમાણી નજરવાળો ભોરિંગડો—લે ! લે !

સાંકડી શેરીમાં સામે મળિયો

અણ્ણિયાળી આંખડીવાળો ભોરિંગડો—લે ! લે !

સાંકડી શેરીમાં સામે મળિયો

સોનાની છડીયુંવાળો ભોરિંગડો—લે ! લે !

સાંકડી ચેરીમાં સામે મળિયો
અંતરની શીથિયુંવાળો ભોરિંગડો—લે ! લે !

સાંકડી ચેરીમાં સામે મળિયો
મીઠાઈની છાબડી વાળો ભોરિંગડો,

લે ! લે ! વીંઝણે લેને ભોરિંગડો.

કનૈયાની લૂંટ

[રાધાને કૃષ્ણ મહીની મટુછી સહિત અટકાવે છે એ વખતે રાધાજી છૂટવાના પ્રયત્નો કરે છે તેની કલ્પના લોકજીવનમાં જે રીતે ઘડાઈ છે તેનું પ્રતિબિંબ આ ગીતમાં છે]

માવા મહીની મટુછી મારી મેલને,
હિમખેમ જાવા કે મારી હેલને રે—માવા.

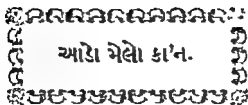
હાણુ લીધાની રીત નથી આવડી,
કા'ના વેગે ચરાવ તું ગાવડી રે—માવા.

કા'ના અમે મહિયારાં રાજા કંસનાં,
અમે હાણુ ન હધએ ગોરસનાં રે—માવા.

માવા શિદને શેઠો છે મુને વાટમાં,
માખી પડશે મહિયારી કેરી માટમાં રે—માવા.

રાજા કંસને ખળડું થાય છે,
માવો મહીઠાં લૂંટી લૂંટી ખાય છે રે—માવા.

મારો આછો પાલવડો તાણુ મા,
રાણી રાધિકાને એકલડી જાણુમા રે—માવા.

[ઘોડિયામા બૂલતા બાળકને કા'નજી તરીકે સબોધી લોકમાતા
જલકથી આ દાસરકુ માય છે]

આઠમની અધરાતડી ને જનમ્યા કુંવર કા'ન,
સોના છરીએ નાળ મોળાવું, ફૂંધડિયે નવગવું—

તમે આડો મેલો કા'ન,
પોઢો પારણે ભગવાન.

સાવ સોનાનું પારણું કા'ના હીરની છે દોર,
ચકરડી ભમરડી કા'ના પોપટડી ને મોર—

તમે આડો મેલો કા'ન,
પોઢો પારણે ભગવાન.

સાવ સોનાનું પારણું ને રત્ન જડી કોર,
માતા જશોદા હિંચોળે તો ડગુલે આવે ભોર—

તમે આડો મેલો કા'ન
પોઢો પારણે ભગવાન.

કાં તો આપું ટાચકા ને ઘૂઘરાની જોડ,
જળનું જાંબુ કયાંથી આપું ઘેલા શ્રી રણછોડ—

તમે આડો મેલો કા'ન,
પોડો પારણે ભગવાન.

અતલસનાં ઝોસીકાં મોહન મશરૂની તળાઈ,
ગાલે તી ગાલ મસુરિયાં કા'ના પોડો ગાઈ વધાઈ—

તમે આડો મેલો કા'ન,
પોડો પારણે ભગવાન.

ઘેર વાંકરકાં આવશે તો બીશે મારા સ્યામ,
આછી પટોળી ઝોલવા આપું, જગના જીવન પ્રાણ—

તમે આડો મેલો કા'ન,
પોડો પારણે ભગવાન.

ત્રાંબાકુંડી જળે ભરીને ચાંદલિયો ફેખાડ;
ભલે મળ્યો મે'તા નરસીનો સ્વામી રોતાં રાખ્યાં બાળ—

તમે આડો મેલો કા'ન,
પોડો પારણે ભગવાન.

[પતિ રાજદરબારમાં નોકરીએ જાય છે એ વખતે મોકલુદિણી પતિ ચાકરીએ ન જાય એ માટે વિવિધ પ્રયત્નો કરે છે એનું શબ્દચિત્ર આ લોકગીત ખડું કરે છે]

ઊભી ઊભી આથમણે દરબાર રે, કાગળિયા આવ્યા રાજના રે લોલ,
એ કાગળિયા ડેલીએ વંચાવો રે, કાગળિયા આવ્યા રાજના રે લોલ.

બાળી બાળી અથમણી રૂની દીવેટ રે,
સવામણુ તેલે પ્રગટી રે લોલ,

લખી લખી ચારે ઠોર સલામ રે,
વથમાં તે વેરણુ ચાકરી રે લોલ.

એ ચાકરીએ જેઠાણને મેલો રે,
અલખેલો નહિ જાય ચાકરી રે લોલ,

જેઠ ઘરે જેઠાણી ધમર થોડો રે,
અલખેલો નહિ જાય ચાકરી રે લોલ.

એ ચાકરીએ દિયરણને મેલો રે,
અલખેલો નહિ જાય ચાકરી રે લોલ.

દિયર ઘરે દેરાણી નાનું બાળ રે,
મહેલુંમાં ખીકું લાગશે રે લોલ.

જિભી જઈ અટારી મોઝાર રે,
પિયુજ ક્યારે આવશે રે લોલ.

ગોળે ચઢી ને ને વાટ રે,
છઠે ને છ માસે ઘરે આવશું રે લોલ.

લીલી થોડી પાતળિયો અસ્વાર રે,
પાતળિયો ચાલ્યા ચાઠરી રે લોલ.

કા'નો દાણી.

[કૃષ્ણ અને ગેાધીનો સંવાદ રજુ કરતા ગીતો લોકસાહિત્યના સંકારમાં મળ્યાં છે. એમાંનું આ ગીત અતિ લોકપ્રિય થયું છે.]

બાઈ ! મારી અધલાખની ઇટાણી,
સવા લાખી બેઠકું રે લોલ.

બાઈ ! હું તો સરવર પાણી ગઈ'તી,
રાધાજીને ભેડલે રે લોલ.

કાંકડે બિભો કા'નો દાણી,
કા'ને નાંખી કાંકરી રે લોલ.

કા'ના ! મા ઠર કાંકરીનો ચાજો,
નંદવાશે બેઠકું રે લોલ.

બાઈ ! તું કિયા ગામની પાલિયારી,
અસૂરાં પાણી સાંચર્યાં રે લોલ.

હોકરા ! તારે શી મડપૂછ ?
મહિયારી ગોકુળગામની રે લોલ.

ગોકુળ સરખું મારું ગામ,
મથુરાં મારું સાસરું રે લોલ.

ગોકુળ ભેયું ચારે ખંડ ઠે,
એક ખંડ રહી ગયો રે લોલ.

અમરાપુરના ચોકમાં.

[પ્રેમવક્ષણા બકિની સામગ્રીથી ભરપૂર આ રાસ લેતી
આમ્ય સુદરીઓ કૃષ્ણને સાક્ષાત જમાડતી હોય તેવા ભાવથી મેલ
ધેલી જને છે]

સાવ રે સીસમની મારી વેલડી રે લોલ,
નવલે મુથારે ઘડી પીંજણી રે લોલ.

મેં તો એકસો ને સાઠ માધા મેલિયા રે લોલ,
વળી કાચે સૂતરે બંધ બાંધિયા રે લોલ.

મેં તો ઘોળા તે ધમણા વેલે જોડિયા રે લોલ,
મેં તો જઈને અમરાપુર છોડિયા રે લોલ.

અમરાપુરના ચોકમા દીવા બળે રે લોલ,
મેં તો બાણુ'કે જીવન અહીં વસે રે લોલ.

મારી ઘેલી સામ્ર ને ઘેલાં સાસરાં રે લોલ,
ગાય વરાસે દોહ્યા વાછરાં રે લોલ.

અમે ચોળા ઠંકાવટી વીસર્યાં રે લોલ,
અમે હંધર પૂજવાને નીસર્યાં રે લોલ.

મેં તો દૂધ-સાકરનો શીરો કર્યો રે લોલ,
મેં તો તાંબાના તાસમાં ટાઢો કર્યો રે લોલ.

હું તો જમવા બેઠી ને જવણું સાંભર્યો રૂ લોલ,
 મને ઠંડે ન લિતરે સરિ ઢાળિયો રૂ લોલ.

હું તો હમણું તેહાણું દીનાનઃથને રૂ લોલ,
 હું તો ઢાળિયો ભરાણું જમણું સાંભર્યો રૂ લોલ.

સદ્ગુરુના મહિના.

[જારમામીના લોકગીતનું સાહિત્ય વિશાળ છે. એ સાહિત્ય-સાગરમાના અણુમૂલ્કા રત્ન મમુ આ લોકગીત દામદામ આસોના અજવાળિયામા લોકસુદરીઓ જમાવે છે]

શરદની રજની રે અજવાળી,
રમવાને ચંદ્ર સખી રે ચાલી,
મુન્ત મુન્ત બેઠ શણગારી રે—
ગરબે મદ્દગુરુને રમીએ,
બૂઠડે મારગ નવ લમીએ રે—
ગરબે સદ્ગુરુને રમીએ

કારતકે કરમ ગયા રે નાસી, હું તો થઈ સદ્ગુરુની ઢાસી,
શીઢ લણવાને બઈ કાશી રે—ગરબે

માગસરે મન મારું રે મળિયું, હું ખ મારા બાવ્યતણું રે ટળિયું,
જેમ લૂણ પાણી શુ મળિયું રે—ગરબે

થોવે ને પાસે છે સ્વામી, ઘટડામા અલગ પુરુષ પામી,
સદા ય રહું છું શીથ નામી રે—ગરબે

મહાએ મહા પદવી રે લાધી, મુરતા સાહેબ શું રે ખાધી,
લો મારા મન તણી બાગી રે—ગરબે

ફાગણે ભમરીઓ રે બૂલી, રસિયા નિત રમીએ રે હોળી,
જઈ સત—સાગરમાં બોળી રે—ગરબે૦

ચૈતરે સુરત ચડી રે ઊંચી, લાધી મને પ્રેમ તણી કુંચી,
ભક્તિ પ્રેમ તણી ખુંચી રે—ગરબે૦

વૈશાખે વિશ્વ તણે ભરથાર, સાહેબ સતબુગનેા કરનાર,
લાગી મને અંતરગઢ સુરતા રે—ગરબે૦

જેઠે જુદિત છે રે સાચી, ભક્તિ પ્રેમ તણી રે સાચી,
આનંદ દેને રંગ રાચી રે—ગરબે૦

આષાઢે આકાશ ધુમ લાગી, રાતડી દીસે અધારી,
જેમ વીજ ગગનમાં ગાજી રે—ગરબે૦

શ્રાવણે સુરત ચડી રે ઊંચી, લાધી મને પ્રેમ તણી કુંચી,
સહાય રહું છું રંગ રૂપી રે—ગરબે૦

ભ્રમવતી બાહરવો રે બાળી, રજની રે દીસે અજવાળી,
લે મારા મન તણી લાગી રે—ગરબે૦

આસોની રજની રે અજવાળી, રમવા સર્વ સખી રે ચાલી,
સુરત સુરત બેઠે શણગારી રે—ગરબે૦

વીરાને સંદેશ.

[સાસરવાસને ઝરખે જિભી જિભી જિડતા પંખી સાથે વીરાને સંદેશો મોકલતી લોકકન્યાની મનોદશા આ ગીતમાં તરી આવે છે.]

માડી જિએ ટીંબે મારું સાસરું,
માડી નીચે ટીંબે માસર વેલ,
વીરાને કે'લે રે વેલ્યું નેતરે.

માડી સાઠલો ફાટયો રે મારો ધુંધટે,
માડી ગલ બંધણીના બંધ તેજ.
વીરાને કે'લે રે વેલ્યું નેતરે.

માડી કમખો ફાટયો રે મારો કોણીએ,
માડી કિનખાખના બંધે તેજ,
વીરાને કે'લે રે વેલ્યું નેતરે.

માડી ચણિયો ફાટયો રે મારો ગોઠણે,
માડી માણુના બંધ છે તેજ.
વીરાને કે'લે રે વેલ્યું નેતરે.

માતા મહિયર વિના હું જૂરી મરું,
જિડતા પંખી સંદેશો લઈ બંધ:
વીરાને કે'લે રે વેલ્યું નેતરે.

બીલેશરના સુબો.

[જસા નામના રખારી સાથે કાઠ અનિવાર્ય કારણને લઈ બીલખાના રાજા નાજવાજાને કુસંપ થયેલ. પરિણામે નાજવાજાની બંદુકથી જસો દાર થયેલ. જસાના મૃત્યુથી સર્વત્ર હાહાકાર થયો. જસો શરવીર હોવાથી ગ્રંજમા માનીતો હતો. આ લોકગીત એની લોકપ્રીતિના નમૂના સરીખુ છે.]

બીલખા શેરથી રે સુબા આવીયા,
આવી છિતર્યા ^૧જેતાણાને ચોક રે—

^૨બીલેશરના સુબા,
ચઢતી કળા રે નાજલ જામની. (૧)

બખ્ખે બંદુકે જહાને મારિયો,
ચિતડાની પૂરી થઈ છે હામ રે—

બીલેશરના સુબા,
ચઢતી કળા રે નાજલ જામની. (૨)

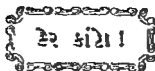
^૩દલ્લી સુધી રે ડંકા વાગિયા,
- ફુનિયામાં કુટી ગઈ શેરુ રે—

બીલેશરના સુબા,
ચઢતી કળા રે નાજલ જામની. (૩)

રાષ્ટ્રિયું રૂએ રે રંગમહેલમાં,
 દાસિયું કાંઈ રૂએ છે દરબાર રે—
 બીલેશરના મુખા,
 ચઢતી ઠળા રે નાજલ જામની. (૪)

બપ્પે બંદુકું જહો બાંધતો,
 ત્રીજીની કાંઈ રહી ગઈ હામું રે—
 બીલેશરના મુખા,
 ચઢતી ઠળા રે નાજલ જામની. (૫)

[સો વર્ષ પહેલાનું આ લોકગીત ભવિષ્યવાણી જેવું નીવડ્યું છે. પોતાને કેરડાનો કાટો લાગ્યો છે એ કાઢી નાખવા પોતાના રાજને (પતિને) એક સ્ત્રી વીનવે છે. રસોડું, ધટી, ખાડલિયું, ગાય એ સર્વ એને કાટારૂપ યાગે છે, તે જ પ્રમાણે સસરા, સાસુ, નણદ અને પાડોશણુ પણ એને કેરડાના કાટા જેવા જ લાગે છે, એટલે એ સર્વ કાટા કાઢી નાખવાનો એનો આગ્રહ આ ગીતમાં રૂપે દેખાય છે સો વર્ષ પહેલાની એ કાટા કાઢી નાખવાની આગણી ખરી પડી હોય એવો જમાનો આવતો જાય છે રસોડા સિવાય લગભગ સર્વ કાટા આજે નીકળી ગયા છે રસોડું પણ નીકળી જાય તો નવાઈ નહિ । । ।]

હા કે રાજ !

વાવડીના પાણી લગ્વા આ'તા,
મને કેર કાટો લાગ્યો

હા કે ગજ !

ધોરાણના ઠાલિયા મંગાવો,
મહીં પાથરણા પથરાવો,
આહા પડદલા ણંધાવો,
મને કેર કાટો લાગ્યો.

હાં કે રાજ !

વડોદરાના વૈદ્યા તેડાવે,
મારા કાંટડિયા ઠઢાવે,
મને પાટડિયા બધાવે,
મને કેર કાંટો વાગ્યો.

હાં કે રાજ !

ઓસરીએથી રાંધણિયાને કાઢો,
મારી ધૂમાડે આંખ્યું દુઃખે,
મને કેર કાંટો વાગ્યો.

હાં કે રાજ !

ધરમાંથી ઘંટિયુંને કાઢો,
મારાં ઘેડકે માથાં દુઃખે,
મને કેર કાંટો વાગ્યો.

હાં કે રાજ !

ઓસરીએથી ખાંડણિયાને કાઢો,
મારા ધળકે ખંસા દુઃખે,
મને કેર કાંટો વાગ્યો.

હાં કે રાજ !

આંગણીએથી ગાવડલીને કાઢો,
એનાં વલોણાંને સોતી,
મને કેર કાંટો વાગ્યો.

હાં કે રાજ !

સસરાજીને ચોવટ કરવા મેલો,
મને ધુંધટકા ઠઢાવે,
મને કેર કાંટે વાગ્યો.

હાં કે રાજ !

સાસુડીને તીરથ કરવા મેલો,
એનાં છાફડાંને સોતી,
મને કેર કાંટે વાગ્યો.

હાં કે રાજ !

નણુકડીને સાસરીએ વળાવો,
એના બાંધ્યા બચકા સોતી,
મને કેર કાંટે વાગ્યો.

હાં કે રાજ !

ફળિયામાંથી પાડોશજીને કાઢો,
એના રંટિયાને સોતી,
મને કેર કાંટે વાગ્યો.

પાંદડે !

[લોકગીતોના સાદિત્યના શિક્ષણની દૃષ્ટિએ કેટલાક ગીતો મળ્યા આવે છે. રંજની ઝોળખાણુ નાની નાની જાલિકાઓને ચી રીતે થાય, જે દૃષ્ટિએ એક ગીન આ સંમદર્માં છે. આ ગીત વનસ્પતિની ઝોળખાણુ કન્યકાઓને આપે છે. તેની સાથે સાથે સમાજના સાસરિયા અને પીયગિયા માટે એ વખતે કેવા વિચાર હશે એ પણ આવા ગીતોમાંથી મળ્યા આવે છે.]

દ્રાક્ષ મીઠી રે પાંદડે,
એવા મીઠા મારા હાહાલના બોલ રે;
નાવલિયો મારો નેહ લયો રે.

કાંકણ કડવી રે પાંદડે,
એવા કડવા મારા સસરાલના બોલ રે;
નાવલિયો મારો નેહ લયો રે.

શેરડી મીઠી રે પાંદડે,
એવા મીઠા મારા માતાલના બોલ રે;
નાવલિયો મારો નેહ લયો રે.

લીંળી કડવી રે પાંદડે,
એવા કડવા મારા માસુલના બોલ રે;
નાવલિયો મારો નેહ લયો રે.

દ્રાક્ષ મીઠી રે પાંદડે,
 એવા મીઠા મારા વીરાણના બોલ રે;
 નાવલિયો મારો નેહે લયો રે.

કાંકર્ય કડવી રે પાંદડે,
 એવા કડવા મારા જોડણના બોલ રે;
 નાવલિયો મારો નેહે લયો રે.

કેરી મીઠી રે પાંદડે,
 એવા મીઠા મારા ભાભડલીના બોલ રે;
 નાવલિયો મારો નેહે લયો રે.

મરચી તીખી રે પાંદડે,
 એવા તીખા મારા નણદડીના બોલ રે;
 નાવલિયો મારો નેહે લયો રે.

વર કાયબો !

[નણુદબોબાઈ પાણી ભગવા જાય છે. પાણીરોડો એટલે, ગામડાઓની સુંદરીઓનું ચર્યાચર્યાન. નણુદને બાબી બરમાવે છે કે 'તમારા જેવી રૂપાળી કન્યાકા માટે કાયબો વર ગોતીને દાદાજીએ તમને છેલ્લે' છે.' લગ્ન લખવાનો વખત આવ્યો. કન્યાએ દંડ લીધી કે 'કાયબા વરને નહિ પરણુ'. દાદાજીએ અને માતાજીએ કન્યાને સમજાવી કે 'એ તો રાજાનું દુલામણું નામ છે'. છતાં કન્યા માની નહિ કાયબો રાણો પરણુવા આવે છે, પણ આપેથી જ કન્યાના દિલની વાતની ખમર પડતા પાછો ફરે છે. સદિયરે આવી કન્યાની બૂલ બાગી કે 'વરગાન તો રૂપાળો રાજવી છે.' કન્યા પસ્તાઈને કાયબાની પાછળ જાય છે અને ઘોડાની લગામ પકડી એને સમજાવે છે. પણ વરરાજાએ તો પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે 'કન્યા મારે મન દવે મા બહેન સમાન છે.' નિરાશાથી ઘેરાયલી કન્યા પાછી ફરે છે, ભોળાઈને શાપ આપે છે અને પોતે ધરતીમા સમાઈ જાય છે.]

નણુદ લોબાઈ પાણીડાની હાર,
પાણી ભરે ને વાતું કરે.

નણુદી તારાં રૂપ સરૂપ,
દાદે ગોત્યો કે વર કાયબો.

કાયબો રાણો જળ માંદાલો જીવ,
પાણી પીએ ને વેળુ ચણે.

આવી નણ્ણદી બેઠાં ઉઠારે ખાર,
દાદો પૂછે રે બેની શું થીયાં ?

દાદા મોરા લગનિયાં મા લખ,
હું નહિ પરણુ રે વર કાચબો.

ચેલી ઘે'ડી ઘેલડિયાં શું બોલ,
કંઈના હુલાવેલ વર કાચબો.

માતા મોરી લગનિયાં મા લખ,
હું નહિ પરણુ રે વર કાચબો.

ચેલી ઘે'ડી ઘેલડિયાં શું બોલ,
કંઈના હુલાવેલ વર કાચબો.

વીરા મોરા લગનિયાં મા લખ,
હું નહિ પરણુ રે વર કાચબો.

ચેલી બે'ની કેમ બોલ્યાં વેણ,
કંઈ રે વેરણે તમને લોળબ્યાં.

કાચબાનું રૂપ અપાર,
ચૌદ ચોકડીનો વર રાણ્યો.

આવતી આવતી કાચબની બાન,
જાંપે આવ્યાં ને જાણુ થઈ ગયાં.

વારી ત્રારી વેલડિયું અપાર,
રથરે હાકીને રાણે ચાલીએ.

સહિયર આવી બેનડીની પાસ,
હાથથી રતન ખોચુ બેનડી.

જઈને ઝાલી ઘોડાની લગામ,
પાછા વળે રે પરણ્યા એકલા.

તું તો મારી માની જણી બે'ન,
હું નહિ પરણુ રે વર કાચબો.

જય મારા રાઠોડુની લાજ,
હું નહિ પરણુ રે રાણી તુજને.

મોટી લોભઈ મરે તારો વીર,
નાની લોભઈ રે લવોલવ વાઝણી.

ધરતી માતા હે'જે મને માગ,
ધરતી ક્ષાત્રી ને ઘે'ડી પરવરી.

મોરલા માટે !

[નથુંદ-ભોળાઇ પાણી લારે છે. એક મોરલો ભોળાઇ સાથે દળા ગયેલો હોવાથી ગેદ કરે છે. નથુંદ સામે દસીને બાબી કહે છે કે 'તમારા વીરા કરતાં આ મોરલો રૂપાલો છે.' નથુંદને આ વાત ખૂંચે છે, બાઇ પાસે જઇ મીઠું-મરચું લબરાવી એને ચઢાવે છે. મોરલાએ પોતાની જગ્યાએ પત્નીના હૃદયસિંદાસને રથાન 'મેળવ્યું' છે એ વિચારે અહેખો રજપુત વનમાં જઇ મોરલે તીરથી વીંધી નાખે છે. રજપુતાણીને મોરલા મૃત્યુની ખબર પડતા અન્નત્યાગ કરે છે. રજપુત આ જોઇ પસ્તાય છે. ખડખડું સમજાવ્યા છતાં મોરલાને માટે રજપુતાણી મૃત્યુને નોતરે છે.]

નથુંદ ભોળાઇ પાણીડાંની હાડું રાજ,
 પાણીડાંની હાડું રાજ;
 ભોળાઇ લારે ને મોર ઢાળીઢાળી નાંખે

ખુઓ નથુદી મોરલિયાનાં રૂપ રાજ,
 મોરલિયાનાં રૂપ રાજ;
 તમારા વીરાથી મોર રળિયામણો.

ત્યાંથી નથુદી વીરા પાસે ચાલી રાજ,
 વીરા પાસે ચાલી રાજ;
 તમથી વખાણ્યો વનનો મોરલો.

વીરા મોગ તાણી બાધો તીર રાજ,
 તાણી બાધો તીર રાજ;
 જઈને મારો રે વનનો મોરલો.

વીરે બાધ્યા તાણીને તીર રાજ,
 તાણીને તીર રાજ;
 ભાયા બાધીને વનમા આલિયા.

ઊડા મોરલા ઘાટે ઝાડવે જાગે રાજ,
 ઝાડે ઝાડવે જાગે રાજ;
 તમારા મોતડિયાં આલ્યાં દૂંઠડા.

જઈને રજપુતિયે મોરલિયાને માર્યો રાજ,
 મોરલિયાને માર્યો રાજ;
 મોરને મારીને ઘેર આલિયા.

ઊઠાને રાજની રાણી ઝાંપલા ઊઘાડો રાજ,
 ઝાંપલા ઊઘાડો રાજ,
 નથી રે માર્યો રે વનનો મોરલો.

ચેલા રજપુતિયા રાણા ચેલડિયાં શું જોલો રાજ,
 ચેલડિયાં શું જોલો રાજ;
 મોરને કારણે મોત આલિયાં.

ઠયો'તો રાજની ગણી મોરડિયાં ચણાવું રાજ,
 મોરડિયા ચણાવું રાજ;
 ભીતે લખાવું વનનો મોરલો.

ઈ દે મોરલિયો રાજા બોલે નકર ચાલે રાજ,
 બોલે નકર ચાલે રાજ;
 મોરને કારણે મોત આવ્યાં.

સુયોતો રાજાની રાણી કાંઠિયું ઘડાવું રાજ,
 કાંઠિયું ઘડાવું રાજ;
 ઝીણા સૂરે દે મોરને બોલાવું.

ચેલા રજપુતિયા રાણા ઘેલડિયાં ધું બોલો રાજ,
 ઘેલડિયાં ધું બોલો રાજ;
 વિખ ઘોળીને પ્રાણ કાઢશું.

રાણીએ તાણી સાળુડાની સોડ રાજ,
 સાળુડાની સોડ રાજ;
 અમલ ઠેકે દે રાણી ભિચર્યાં.

સોનલા વરણી બળે બા'ની ચે'યું રાજ,
 બળે બા'ની ચે'યું રાજ;
 રૂપલા વરણા દે ચે'ના પૂમાડા.

હાલરડું.

[હાલરડાના લોકસાહિત્યમાં ગસની ગમઝટે ચઢે તેવું આ હાલરડું સૂરમાં તેમજ તાલમાં અને શબ્દાર્પણમાં ચઢી જાય તેવું છે]

સૂઈ જા માગ વીર,
ભરી આવુ નીર,
પછી તાગી દોરડી તાણુ,
જાળકને હાલરડું વા'લું રે

ગોકળ આઠમની રાતડી ને જનમ થયો મધરાત
આગણે વસુદેવ ઊભા રહ્યા કુંવર ઠાનુડાના તાત—
જાળકને હાલરડું વા'લું રે.

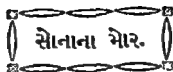
જળ રે જમનાના નીર ભરી આવું ને ઊને નીર નવડાવુ,
રૂઢે રૂમાલે લુઈ કરીને પછી ઉદરમાં લઈ ધવડાવું—
જાળકને હાલરડું વા'લું રે.

હાથે પગે તારે ધુધરા ને ડોકે ફૂલડીયાની માળા
એક હિંચોળો નાખો માતાજી આ કાનજી છે ગઢિયાળા—
જાળકને હાલરડું વા'લું રે.

રાવ રે સોનાની તાગી ખૂલડી ને રૂપલાની છે ટોપી,
મોટા નંખાવું તારો માડવો ને તુને પરણાવુ ગોકળની ગોપી—
જાળકને હાલરડું વા'લું રે

સૂઈ જા મારા વીર
 ભરી આવું નીર
 પછી તારી દોરડી તાણું.
 બાળકને હાલરડું વા'લું રે.

[લોકમાતા પોતાના બાળકને કૃષ્ણ સાથે સરખાવી એને થોડીએ સોનાના મોર બેસાડે છે, એના કાજળમાં કસ્તુરીની 'શુભ' સમાવે છે, એના મસ્તકે મોતીડાના મુકુટ ધરાવે છે.]

બાબાને પારણે સોનાના મોર,
સોનાના મોર ઝૂલે નંદના કિશોર:
બાબાને પારણે સોનાના મોર.

કોઈ કે ' બાબાને કાજળ ચોર,
કોઈ કે ' આવે છે રૂડી કસ્તુરીની દોર:
બાબાને પારણે સોનાના મોર.

કોઈ કે ' બાબાને મસ્તક મોર,
ફરતી બબુકે રૂડી મોતીડાની દોર:
બાબાને પારણે સોનાના મોર.

કોઈ કે ' પારણીએ રેશમની દોર,
કોઈ કે ' બાબો છે માખણ ચોર:
બાબાને પારણે સોનાના મોર.

અબોલડા.

[અબોલડા લઘુ ખેડેલા પતિને નવોડા સ્ત્રી મનાવતી હોય તેવી ભાવભરી વાણીમાં આ ગીતના ચરણે ચરણે રસની જમાવટ થાય છે.]

સાચુ બોલોને મારા સ્થામ, અબોલડા શાને લીધા રે ?
હૈડામાં રહી જાશે હામ, અબોલડા શાને લીધા રે ?

ઊતારા દેશું આરડા રે, દેશું મેડી કેરા મોલ,
ઘેરે જાશું તો નણકલ ખીજાશે,
સામુડી દેશે ગાળ, અબોલડા શાને લીધા રે ?

ઢાલણુ દેશું ઢાડમી રે, દેશું કણુરાની ઢામ્મ,
ઘેરે જાશું તો નણકલ ખીજાશે,
દેરાણી દેશે ગાળ, અબોલડા શાને લીધા રે ?

નાવણુ દેશું કુંડીયા રે, દેશું જમનાના નીર,
ઘેરે જાશું તો નણકલ ખીજાશે,
જેઠાણી દેશે ગાળ, અબોલડા શાને લીધા રે ?

લોજન દેશું લાપરી રે, દેશું કઢિયેલાં દૂધ,
ઘેરે જાશું તો નણકલ ખીજાશે,
મામીણુ દેશે ગાળ, અબોલડા શાને લીધા રે ?

મુખવાસ દેશું એલચી રે, દેશું પાંન પચાસ,
ઘેરે બાશું તો નણહલ ખીજશે,

ઠાકીલ દેશે ગાળ, અબોલડા ચાને લીધા રે ?

પોઠણ દેશું ઢાલિયા રે, દેશું હિંડોળા ખાટ,
ઘેરે બાશું તો નણહલ ખીજશે,

ફાંછલ દેશે ગાળ, અબોલડા ચાને લીધા રે ?

સાચું બોલો ને મારા ફયામ, અબોલડા ચાને લીધા રે ?
હાંમાં રહી બાશે હામ, અબોલડા ચાને લીધા રે ?

જીવનમાં
જીવનમાં

કોણ સરસ ?

[રાસે ગમતી સુંદરીઓ બે પક્ષમાં વહે ચાઇ જાય છે—એક પક્ષ ગણેશનો, અને એક પક્ષ હનુમાનનો. જન્ને યોદ્ધામાં કોણ ચઢે એની મીમાંસા રાખે. દ્વારા જન્ને પક્ષ કરે છે, અને હેવટે એક સુંદરીને રામ કંઈપી એનો અભિપ્રાય માગવામાં આવે છે. કોઇ યોદ્ધાને દુ.ખ ન લાગે એ માટે જન્ને પક્ષને સંતોષવા રામ કાન આડા હાથ ધરે છે અને રાસ પૂરો થતા હમતી હસતી સુંદરીઓ એક-બીજાની સરસાઇ સ્થાપના પ્રયત્ન કરે છે.]

નમું ગણેશ દેવ નમું બળવંતા,
બે રે જોદ્ધામાં કોણ બળવંતા ?

ગણેશ કહે મારે સુધણુધ નારી,
હનુમાન કહે હું તો બાળપ્રહારી,
નમું ગણેશ દેવ નમું બળવંતા.

ગણેશ કહે મારે લખ લાલ બેટા,
હનુમાન કહે મારે વજરકછોટા,
નમું ગણેશ દેવ નમું બળવંતા

ગણેશ કહે મારે સંદિગ્ધા સોટા,
હનુમાન કહે મારે જનોઈના જોટા.
નમું ગણેશ દેવ નમું બળવંતા.

ગણેશ કહે મારે એવીયા છે લાડું,
હનુમાન કહે મારે તેલના છે ખાડું
નમું ગણેશ દેવ નમું બળવંતા.

રામચંદ્ર કહે હું કંઈએ ન લાણું,
બેય ભોદામાં કેને દુઃખ આણું.
નમું ગણેશ દેવ નમું બળવંતા.

[પ્રભુ સાથે તાળી લાગતા જીવ કેટલો તસ્વીન બની સ્થૂળ વસ્તુને બૂલી જાય છે એનો અર્થો ખ્યાન આ પ્રેમભક્તિથી ભરપૂર ગીતમાથી મળી આવે છે]

તમશુ લાગી તાળી મારે તમશુ લાગી તાળી,
વા'લા મોહનલાલ તમશુ લાગી તાળી,
દેવા ગિરધારી લાવ તમશુ લાગી તાળી
તમશુ લાગી તાળી મારે તમશુ લાગી તાળી

આગણે આવ્યા નંદકુવર વધાવવાને ચાલી,
અણિયો તો માથે ઓઢ્યો અવળી પહેરી સાડી તમશુ

આગણે આવ્યા નંદકુવર વધાવવાને ચાલી,
કંકાવટી બૂલી ગઇ ને પ્રેમે લીધી પાત્તી તમશુ

નંદકુવર જમવા બેઠા પીરસવાને ચાલી,
ખીચડીમા આડ લેળી દેવને જીવારી-તમશુ

સંદેશો.

【 રાધિકા અને ગોપીઓ ઓપવણ સાથે સંદેશા કહેવડાવે છે કે ' ગોકુલનો ચપો રાધાજીનુ આગણિયુ છોડી દવે રક્ષિતબીને આગણિયે મટેકે છે. ફરીયા એ ગોકુલમા ક્યારે મહેકશે ? ' 】

એક ચાપો ને મરવો ડાઘરિયો,
વાબ્યો વાબ્યો રે રખમાઈને આંગણિયે—એક

એના ફૂલ ઉઘડયા રે હસ પાંખડીએ,
વા'હે પાયો રે હમ વીસ ત્રાલડીએ—એક

વા'હે સહુને મેલ્યા વીસારી,
રાણી રાધાજીને મેલ્યાં રીસાવી—એક

બાબો બાબો રે જાઠડા નહિ બોલું,
કાળા કરસનજી સાથે નહિ બોલું

મીઠા માવજી સાથે નહિ બોલું—એક

લાલ વણુઝારા હ રે ।

[વણુઝારો પોઠ લછ મધરાતે પરદેશ જ્યા નીકળે છે, એની શ્રી ' શુકન સારા નથી ' એમ કહી એને બહુ સમજાવે છે છતાં એ માનતો નથી અને મધરાત લછને પોઠ સહિત ચાલી નીકળે છે]

લાલ વણુઝારા હ રે ।

છેલ વણુઝારા હ રે ।

લછને ચાલ્યા મધરાત.

ખેતર હોય તો ખેડીએ વણુઝારા હ રે,

કુંજર ખેડ્યા નવ જાય—લાલ

પોપટ હોય તો પાળીએ વણુઝારા હ રે,

જોખન પાળ્યા નવ જાય—લાલ

લેખણ હોય તો લખીએ વણુઝારા હ રે,

કરમ લખ્યા નવ જાય—લાલ

ફવા રે હોય તો તાગીએ વણુઝારા હ રે

સમદર તાગ્યા કેમ જાય—લાલ

તરુવર હોય તો ટેવીએ વણુઝારા હ રે

તારા ટેવ્યા કેમ જાય—લાલ

ઘેલું શું બોલે ગોવાળિયા રે !

[નંદજીનો છોકરો જાણે પોતાના રસ્તા વચ્ચે ઊભો હોય અને પોતે એના પર રોય ઠાલવતી હોય તેવી છટાથી આ રાસ આમ્ય બાળાઓ અજબ રીતે જમાવે છે]

છેટા છેટા રે નંદજીના છોકરા રે,
મારા આગણિયા અલકાય રે—
ઘેલું શું બોલે ગોવાળિયા રે !

એલા કા'ના તું આજે ઘેલો ધયો ને,
તું શાના માગે છે હાણ ને ?
ઘેલું શું બોલે ગોવાળિયા રે !

એલા મહીની મહુકી મારી કૂટશે ને,
એલા ગોરસની થાશે હાણ ને—
ઘેલું શું બોલે ગોવાળિયા રે !

એલા નંણીશ મા મને બાપડી રે,
કાંઈ મળશે માથા ફેરી નાર ને—
ઘેલું શું બોલે ગોવાળિયા રે !

એલા હાથની તે હોસરખે રાખતો ને,
હાથે ચારી જાણે છે ગાય ને—
ઘેલું શું બોલે ગોવાળિયા રે !

રસિયાના રસ

દિવસ ૧૧ ૩૩

ચિત્રકાવ્ય] આજ કેમ આવ્યાં ભાત રે લાલલડી. [રા ત્રિવંદી

દેર અને ભાભી.

[દેર અને ભાભી વચ્ચે મા દીકરા જેવી પ્રીતિ હતી, અપાઠ મરિનો ચાલતો હતો. આજે આકાશ સ્વચ્છ હોવાથી હજી લઈને દેર ખેતરે ગયો. હેતાળ ભાભી ભાત લઈને દેરની પાછળ ત્યાં આવી. આગલે દિવસે વરસાદ વરસા ગયેલ હોવાથી તેને ખીજે દિવસે ખેતરે આવવું એ એક પ્રકારનું જોખમ હતું. આવું જોખમ ખેડી ભાત લઈ જાતે આવવા માટે દેર ભાભીને ઠપકો આપે છે. ભાભી જવાનમાં દેરને કહે છે કે 'આવી શુભમાં હજી લાંકવાની થી ઉતાવળ હતી ?' આ રકઝકમાં વાદળાં ચડે છે. અને ઓચિંતો વરસાદ તૂટી પડે છે. નદીમાં પૂર આવે છે અને હેતાળ દેર-ભાભીનું જોડું તથાપ છે.]

નહિ રે વાહલડી નહિ રે વીજલડી,
આબ્યો અપાઠીલો મેઘ રે માંડણિયા !

વાયા વાહોલિયા ને વરસ્યા મેહુલિયા,
આજ શું આબ્યાં ભાત રે ભાલડલી !

તેતર વરણી આલલી ભાલડલી,
આજ કેમ આબ્યાં ભાત રે ભાલડલી.

વારે વાયો તો સુરિયો દેવરિયા,
આજ કેમ હજી પૂરિયો માંડણિયા !

રસિયાના રસ

ચિત્રકાર] આજ દેમ આવ્યાં ભાત ને ભાભલડી. [રા ત્રિવેદી

દેર અને બાબી.

[દેર અને બાબી વચ્ચે મા દીકરા જેવી પ્રીતિ હતી, અપાદ મદિનો યાજ્ઞતો હતો. આજે આકાશ સ્વચ્છ હોવાથી દળ લખને દેર ખેતરે ગયો. હેતાળ બાબી ભાત લખને દેરની પાછળ ત્યાં આવી. આગલે દિવસે વરસાદ વરસા ગયેલ હોવાથી તેને ખીજે દિવસે ખેતરે આવવું એ એક પ્રકારનું જોખમ હતું. આવું જોખમ ખેડી ભાત લખ જાતે આવવા માટે દેર બાબીને ઠપકા આપે છે. બાબી જવા જમાં દેરને કહે છે કે 'આવી રજુમાં દળ કાંકવાની થી, ઉતાવળ હતી ?' આ રકઝકમાં વાદળો ચડે છે. અને ઝોમિતો વરસાદ વૃદ્ધી પડે છે. નદીમાં પૂર આવે છે અને હેતાળ - દેર-બોજાનું જોખમ તથા છે.]

નહિ રે વાહલડી નહિ રે વીજલડી,
'આબ્યો અપાદીલો મેઘ રે માંડણિયા !

વાયા વાહોલિયા ને વરસ્યા મેહુલિયા,
આજ શું આબ્યાં ભાત રે ભાલડલી !

તેતર વરણી આલલી ભાલડલી,
આજ કેમ આબ્યાં ભાત રે ભાલડલી.

વારે વાયો તો મુરિયો દેવરિયા,
આજ કેમ હળ પૂરિયો માંડણિયા !

શરદની રજની.

[રાસલીલાના રાસ વણાવ લખાયા છે પણ વ્યોમ મંડપમાં આદનીને ચમકારે શરદની રજનીનો આ રાસ જામે છે ત્યારે સાબજી-નાર રસિયાઓ રસને હેલે ચડે છે]

શરદની રજની યજવાળી,
કે રાસ રમે છે ગિરધારી.

રંગીલા રંગ લાગ્યો બારી,
વા'લા તારી છબી ઉપર વારી,
મોહનવર મોરલી પૂન ખ્યારી,
શબ્દ સુણી મોહી મજનારી.

સુણીને મોહ્યા મુરમુનિનરનારી,
સુણીને છૂટી શકરની તાળી,
સુણીને મોહ્યા પ્રહ્લા પ્રહ્લાચારી,
કે વેઠની પૂન ક્યા વીસારી ?

મુત પતિ મેલ્યા વીસારી,
કે જઈને નિરખ્યા ગિરધારી,
સુણીને ચાલી સહુ સરખી ગોપી,
કે પુરની મરબાહા લોપી.

હરિએ હમીને બોલાવ્યા,
 કે'ને કેમ આ વેળા આવ્યા ?
 વા'લા તમારી વાસલડી વાળી,
 સૂતી'તી હું નિંદરામાં ભળી.

એવું રે તમે શું કીધું કામણ,
 પતિને મેલ્યા છે કામણ ?
 તમારો પતિપ્રતાપમં લાગ્યો,
 કે લોકમાં લાછન બહુ લાગ્યો.

હવે તમે ઘેર બાંધો મળખાલા,
 કઠણ થઈ બોલ્યા નંદલાલા;
 વા'લા એવું વાકું શું બોલો,
 કે વનમા તેડી તરછોડો !

હવે રે અમે નહિ બાંધએ રસિયા,
 અમારા હૃદિયામા વમિયા;
 કરુણાની દૃષ્ટિ કરી જુઓ,
 અમારા દિલના દુખ જુઓ.

તયેં વા'લે મહેર કરી મનમા,
 કે રાસ રમાડયા એક ક્ષણમાં;
 વાગે છે તાલ મૃદંગ તાળી,
 રમે છે સખી વાકી કેઠ વાળી.

રમે છે ગોવિંદ ને ગોપી,
 રહ્યાં છે મોર મુકુટ ઝોપી;
 થંભ્યા છે શ્રી જમનાના નીર,
 વાછરડા ના પીએ કીર.

શરદની રજની અજવાળી
 ઠે રાસ રમે છે ગિરધારી.

મોઢું સંભાળી બોલજો !

[ખેતરથી ઘેર આવતા રસ્તામાં એચિતુ નદીમાં પૂર આવ્યું આખી સીમ છની ગઇ એક ગોવાળિયાને નદી ઊતરતો જોઇ પોતાને પેલે પાર લઇ જવા ગ્રામ્ય સુદરીએ વિનંતિ કરી અને બહામા પત્રું ઝાઝા આપવા કહ્યું સુદરીના રૂપ જોઇ ગોવાળિયાની મતિ ફરી નદી ઊતારવાના બહામા ઝાઝરને બહાવે ગોરાદેને એક મીઠો બાળક માગ્યો ગોવાળિયાની વિકારી આખો જોઇ સુદરીએ ઠપકો આપ્યો અને સામે કાઠે એનો પતિ સામગ્રી તો પરિશ્રામ વિપરીત આવશે એમ કહીને એને વાર્યો સુદરીની પવિત્રતાના તેજ આગળ ગોવાળિયો વિશુદ્ધ બન્યો]

વહેતી નદીએ આવીલા ભરપૂર જો,
ચાહે ને પાળે રે સમઠર છલી વળ્યા રે લોલ.

ભાઈ ગોવાળિયા નહીં ઊતારી મેલ જો
તુજને આહુ રે પગની ઝાઝરી રે લોલ.

તાગી ઝાઝરી તારે પાવલિયે સોઢે જો,
નદીએ ઊતારું મીઠડા બોલને રે લોલ.

ભાઈ ગોવાળિયા મોઢું સંભાળી બોલજો,
સામે તો કાઠે રે સાલ્યો સાલજો રે લોલ.

સાલજો તો તુજને દેશે ગાળ જો,
અમાગી સાથે રે લેશે રૂસણા રે લોલ

ધ રીસણિયાં ચેણે ચેણે ભાંગે ને
રીસણાં ભાંગે રે ખારક ટોપરે રે લોલ.

ખારકડી તો મૂઠે ભરીને ખાયને
ટોપરડાં ચાવે ગોરીને ક્યા વળે રે લોલ.

વીજળી વેરણુ થઈ.

[હાજી કાસમની 'વીજળી' સ્ટીમરમાં મીઠિાનના ધા વરધો-
ડિયા કુટુંબસહિત ડૂબવાથી સારાથે કાઢિયાવાડમાં કળેજાટ થઈ પડ્યો
અને પ્રજ્વળના દિવની એ ડુ ખમરી ભાવના મોકળીતને પ્રવાહે ચડી
બમર થઈ છે 'વીજળી' ચોગવાડના બારામાં ડૂબી હોવાનું
મનાય છે]

વીજળી વેરણુ થઈ

કાસમ ! તારી વીજળી વેરણુ થઈ.

મુ'બઈ તે શેરમાં માડવા રે રોખ્યા,

જુએ જાનુની વાડું-

કાસમ ! તારી વીજળી વેરણુ થઈ.

બાર બજ્યાની વીજળી રે હાલી,

દરિયામાં દાખલ થઈ રે-

કાસમ ! તારી વીજળી વેરણુ થઈ.

સાંજ પડી ને વીજળી રે હાલી,

નગરમાં દાખલ થઈ રે-

કાસમ ! તારી વીજળી વેરણુ થઈ.

મધરાત આવીને વીજળી રે હાલી,
હરિયામાં દાખલ થઈ રે-

કાસમ ! તારી વીજળી વેરણુ થઈ.

ખાર ણજ્યાની વીજળી રે હાલી,
ચોરવાહ દાખલ થઈ રે-

કાસમ ! તારી વીજળી વેરણુ થઈ.

વીજળી ઠે મારો વાંક નથી રે,
હરિ કરે તે થઈ રે-

કાસમ ! તારી વીજળી વેરણુ થઈ.

કાલિંદીને તીર.

[લોકગીતોના સાહિત્યમાં સુદરીઓના નિર્દોષ તોફાનના કેટલાક ગીતો મળ્યા આવે છે આ તોફાનનું ગીત વર્ણનમાં ફરતી યુવતીઓ અજબ ગીતે જમાવે છે]

હારે મોર બોલે મોહન મહારાજ રે,
નિદરા નાવે રે

હું તો સૂતીતી સેજ પલંગ રે,
ઝળકી ને બાગી રે.

મારી સોના ધટાણી રૂપા બેડું રે,
હું તો ગધ'તી કાલંદીને તીર રે,
ભરવાને પાણી રે.

સામે મળિયો છે નંદળનો લાલ રે,
બાળ પ્રસથારી રે.

મારો ચટક છેડલો તાવ્યો કે,
બિચી ર'ને નારી રે

મારે માથે છે સારત સાર રે,
મહિડાની ગોળી રે.

મેં તો વાળી ચાંપલિયાની ઠાળ રે,
 ફૂલડાં તે લેવા રે,
 મારો હરખે પરોવેલ હાર રે,
 અધવચ તૂટ્યો રે.
 માર બોલે મોહન મહારાજ રે,
 નિંદરા નાવે રે.

Chubb's Magazine

□ □ □ □ □ □ □ □
 □ કાનુડે કવરાબ્યાં. □
 □ □ □ □ □ □ □ □

[કૃષ્ણની બાળલીલાના કાવો જળવી રાખતુ આ કંઠસ્થ
 ગીત કાઠિયાવાડના હજારો ચોકમા ઝંકાર પાડે છે.]

જળ રે જમનાલના સરવાને આ'તા,
 રેહુડા ધાર ઊઘાડ્યા
 ગોધુળિયામાં કા'નુડે કવરાબ્યાં.

સીઠેથી મહિડા ઢાબ્યાં રે વા'લે,
 ખાધાં નહિ એટલા ફાઠ્યા
 ગોધુળિયામાં કા'નુડે કવરાબ્યાં.

કોઈ કહે કા'નાને બાંધીને મારો,
 કોઈ કહે નંદનો કુંવર
 ગોધુળિયામાં કા'નુડે કવરાબ્યાં.

નંદલના દેશમાં અમે નહિ રહીએ,
 ગોવાળણુ સરે રે ઊચાળા:
 ગોધુળિયામાં કા'નુડે કવરાબ્યાં.

સર્વે મળીને આપણુ ગવે રે જમળે.
 જઈ માતાજસોદાને કહીએ:
 ગોધુળિયામાં કા'નુડે કવરાબ્યાં.

મોરલી.

[કાલિયાપાડનો કણ્ણીસમાજ કૃષ્ણના અને એની મોરલીનાં મસ્તીમર્થા ગીતો ગાય છે એની વાનમી રૂપ આ ગીત છે]

મોરલી રે જળ જમુનાને તીરે,
વગાડી જળભદ્રવીર રે: ચાલો જોવાને જાઉં.

વેંત બરીને વા'લે વાંસ કપાળ્યો,
તેનો વા'લે મોરલી ઘડાવી રે: ચાલો જોવાને જાઉં.

ગોધુજ ઘડાવી મધુરામાં રંગાવી,
ફરતી તે દીરલે જઠાવી રે: ચાલો જોવાને જાઉં.

હું રે સૂતી'તી મારા મદિરમાં,
જબદીને નિંદરામાં ભગી રે: ચાલો જોવાને જાઉં.

ઠા'નાને માથે મેવાડી મેઝિયાં,
રાધાજીને ઝગઝગી જાણ્યું રે: ચાલો જોવાને જાઉં.

માધવદાસને સ્વામી શામળિયો,
ગોધુજમાં ઉત્તરજીવો રે: ચાલો જોવાને જાઉં.

જમુનાં જળ ભરવા.

[કૃષ્ણ-ગોપીને નામે ગામડાનો મુંદરીસંઘ દિલના ભાર આવા ગીતોદ્ધારા દળવા કરે છે]

જમન્ય જળ ભરવાને બાઈ, બાદવરાય સામા મળ્યા રે લોલ,
કે વા'લે મારે કચર્યો જમણો પગ,

કે હું હળવી પહો રે લોલ,

કે સેઠાં મળિયાં લેટોલેટ,

કે નયણે નીર ઝરે રે લોલ.

કે ગોરી મોરી આવડલાં શાં દુઃખ,

કે સેઠાનાં હીર બળે રે લોલ.

કે વા'લા મોરા વાટે ન કરીએ વાત,

કે અબગાને આશુ ચઢે રે લોલ.

કે વા'લા મોરા આવળે આપણે ઘેર,

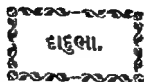
કે કરશું ગોઠી રે લોલ.

કે સામુ-નણુંદના સંતાપ,

કે જોઈ ને દેર વઢે રે લોલ.

કે જેનો નાહોલિયો નાદાર,

તેનાં ઘર કેમ વસે રે લોલ ?

[રાજવાડામા સાવકી માતાને હાથે દમાદટકાથી મરેલા કેટલા
યે રાજકુમારોની કરુણ કથનીમા આ રાસડો પણ એક રાજકુમારની
કરુણ કથનીનો ઉમેરો કરે છે]

થાળ ભર્યો રે સગ મોતીડે, શ્રીફળ મેલ્યાં છે ચાર રે,
હરિયો પૂજવા હાડુભા આવિયા.

લોક વધાવે સાચે મોતીએ, સોનલખા સોનેએ વધાવે રે,
હરિયો પૂજવા હાડુભા આવિયા.

ખરે બપોરે ખીરું હારિયું,
ચાલો હાડુભા જમણુ છે તૈયાર રે.
હરિયો પૂજ હાડુભા આવિયા.

ચ'લે ઠાળિયે રે મો મચકોડિયાં,
ખીને ઠાળિયે ઠેલ્યા છે થાળ રે,
હરિયો પૂજ હાડુભા આવિયા.

ત્રીને ઠાળિયે રે સોઠયું હાસિયુ,
પલકવારે છોડ્યા છે પ્રાણુ રે,
હરિયો પૂજ હાડુભા આ

માતા રૂએ રે રંગ મહેલમાં,
કુંવર મને દિયોને જવાળ રે:

કિયાં હરહ ને કિયાં દુઃખડાં ?

નથી હરહ ને નથી દુઃખડાં,
કેટ ગોઝારણુ નવી માના કામ રે:

હરિયો પૂછ હાડુભા આવિયા.

રાણી રૂએ રે રણુવાસમાં,
હાસી અમને દિયોને જવાળ રે:

કિયા હરહ ને કિયાં દુઃખડાં ?

નથી હરહ હે નથી દુઃખડાં,
હાઠ ગોઝારણુ નવી માનાં કામ રે;

હરિયો પૂછ હાડુભા આવિયા.

મહિયારાંના શંખુગાર

[મહિયારીને નામે લોકકન્યા પોતાનાં આશુપણની માફી આપીતમાં મૂકે છે.]

અમે મહિયારાં રે ગોકુળ ગામનાં.

અમારાં મહિ કાણુ લેશે ?

મહિયારાં રે ગોકુળ ગામનાં.

પગ પરમાણે રે કઠલાં રે સોહિ,

કાંબિયુંની બે ભેડયું :

મહિયારાં રે ગોકુળ ગામનાં.

હાથ પરમાણે રે ચૂડલો રે સોહિ,

શુભરીની બે ભેડયું :

મહિયારાં રે ગોકુળ ગામનાં.

ડોક પરમાણે રે તુલસી રે સોહિ,

કં દે સ રી ની ભેડયું :

મહિયારાં રે ગોકુળ ગામનાં.

નાક પરમાણે રે નયઢી રે સોહિ,

ન ક વે સ ર ની ભેડયું :

મહિયારાં રે ગોકુળ ગામનાં.

સીતાહરણ.

[સોહાગ્રીતના કંઠસ્થ સાહિત્યમાં રામાયણના કેટલાક પ્રસંગો ચીતની ઢઘક સાથે શોભી ઊઠે છે. સીતાહરણનો પ્રસંગ સોહાગ્રામ્ય અને સોહાગ્રામ્ય આ ચીતમાં ગુણાયો છે]

ધરમ રાજાએ નવાણુ ગળાવ્યાં,
હડયો ખાધે પાજ રે,
હરતો ને ફરતો જોગી આવ્યો,
સીતા કને માગે લીખ રે.

માજ બરીને સીતા વનફળ લાવ્યાં,
લે ભાસણિયા લીખ રે.

છૂટી સિક્કા અને નથી રે લેતાં,
શુરુલને બેઠે ગાજ્ય રે.

સાવરે સોનાનો સીતા ચૂડલો મઢાવું,
અમલખીનો હાર રે,

ચૂડલો તો તારો પત્યર પછાડું,
રામયો ભરથાર રે.

અંગોઠડી સીતા રતને જડાવું,
હલકે ચોલો હાર રે.

અંગોઠાકીમાં આગ મેલાણું,
હલકે તોડું હાર રે.

બાંય પકડીને ખલે ચઢાવી,
લઈ ચાલ્યો વન માંદા રે.

ચેલો પગ પાવડીએ હીધો,
બીજો મઢીને બાર રે.

વેલેરા પધારને.

[જોવી રીતે રામજીવનના પ્રસંગો લોકજીતોમાં સરસ રીતે ગૂંથાયા છે તેવીજ રીતે કૃષ્ણજીવનના પ્રસંગોથી પણ આ કંઠસ્થ સાહિત્ય ભરપૂર છે. કૃષ્ણ અને બલદેવ મથુરાં જાય છે એ પ્રસંગ આ ગીતમાં બિતર્યો છે.]

ગોકુળ વેલેરા પધારને રે,
મથુરા જાઓ તો મારા સમ, હો લાલ,
ગોકુળ વેલેરા પધારને રે.

રથ જોડીને ચક્ર આનિયા રે,
એ તો મને દુઃખડાંને દેનાર હો લાલ,
ગોકુળ વેલેરા પધારને રે.

ઓ જાત્ય ઓ જાત્ય રથ મારા નાથનો રે,
વાંસે બેઠા હજાર વીર, હો લાલ,
ગોકુળ વેલેરા પધારને રે.

આગળ રાધાજી બિલાં રહ્યાં રે,
મારા હૃદિયા પરે રથ બેઠા હો લાલ,
ગોકુળ વેલેરા પધારને રે.

છળીલો લાલ.

[સરળ શબ્દોમાં આલેખાયેલા શ્રી કૃષ્ણની બાળલીલાના પ્રસંગો આ ગીતદ્વારા હજારો ગામડાંએ આજે પણ રસથી ઝીલે છે.]

આવ્યા શ્રી ગોકુળ તારવા, છળીલો લાલ,
આવ્યા શ્રી ગોકુળ તારવા.

વસુદેવજીને ઘેર જન્મ ધર્યો છે,
નંદજીની ગૌધેન ચારવા: છળીલો લાલ,
આવ્યા શ્રી ગોકુળ તારવા.

મારી પૂતનાના વા'લે પ્રાણજ લીધા,
મામા તે ઠંચને મારવા: છળીલો લાલ,
આવ્યા શ્રી ગોકુળ તારવા.

દયલી આંગળીએ વા'લે ગોવર્ધન તોળ્યો,
ઈંદ્રનાં માન ઊતારવા: છળીલો લાલ.
આવ્યા શ્રી ગોકુળ તારવા.

વનરા રે વનની કુંજગલનમાં,
ગોપિયુને રાસ રમાડવા: છળીલો લાલ,
આવ્યા શ્રી ગોકુળ તારવા.

વડલેલના સ્વામી પ્રભુ રસિક શિરોમણી,
 જૂમિનો બાર હિતારવાઃ છળીલો લાલ,
 આબ્યા શ્રો મોકુળ તારવા.

સાસરવેલ

[લોકગીતોમાં સાસરિયા પક્ષને વખોડનારા ગીતો ધણીમ
મળી આવે છે પણ સદ્ભાવથી સાસરવેન તરફ જોનાર સદ્ગુણી
વહુઓ પણ હશે એની સાબીતી આપતું આ ગીત લોકસાહિત્યને
શોભાવે છે]

આવી ફૂડી શરદપૂનમની રાત જો,
આહલિયો ઊગ્યો રે સખિ મારા ચોઠમા રે લોલ,

સસરો મારો દેરાસરનો દેવજો,
સામુડી દેરામર ઢેરી પૂતળી રે લોલ.

જેઠ મારો અપાડીલો મેઘ જો,
જેઠાણી ઝણુકે વાદળ વીજળી રે લોલ.

દેર મારો આપલિયાનો છોડ જો,
દેરાણી આપલિયા ઢેરી પાખડી રે લોલ.

પરણ્યો મારો ચતુર મુળણ જો,
વાળું ને મગાવે ખારેક ટોપરા રે લોલ

ટોપરડા જો ખાયે તો ગોરીને ફૂંચા વળે,
ખારકડી ખાય તો ગોરીને ગળે વળે રે લોલ.

[કૃષ્ણની ક્ષરિયા લઈ જતી ગોપીઓ અને જસોદા વચ્ચે જાણે હમણાજ વાતચીત થતી હોય તેવી રસિકતાથી આ ગીત બીલાય છે]

ધન્ય ધન્ય ગોકુળની વ્રજનાર, આલ્યાં મહી વેથવા રે લોલ;
આડા જસોદાના કા'ન, મારગડો રાકી જિભા રે લોલ.
મારાં ફેડયાં મહીનાં માટ, ગોરસ ઢાળિયાં રે લોલ;
આલો આલો ગોપિયું સર્વે જાઈ, જસોદા માને કઈ રે લોલ.
માતા તમારલો કા'ન કે, આવડો શું લાડકો રે લોલ,
મારા ફેડયાં મહીનાં માટ, કે ગોરસ ઢાળિયા રે લોલ.
જાવ જાવ ગોપિયું તમારે ઘેર, કે કા'નને વારશું રે લોલ;
માતાએ વાઢી કણેરી કામ, કે કા'નને વારવા રે લોલ.
કા'નો ચડયો કદમને જાડ, કે ગૌધેન ચારવા રે લોલ.

આવડો શું કા'ના, આવડી શી હેલ,
નત નત કળિયા લાવે શું ઘેર;

ચે'લી આવીને મારા પગમાં પડે
ખીજ આવીને મારા મુગટે અડે

એવી એવી નિપતું વનમાં પડે
તો ય ગોપિયું રાવું કરે

આવી પછેડી જાજઠ લઈ,
વળતા પછેડી લેતી ગઈ

તેડાવો સૂતાઁ ચવાવો કામ,
તેં કેમ લૂટ્યા ગોકુળ ગામ ?

કેવી પછેડી ને કેવી ભાત ?
કેવો કા'તુડો ને કેવી રાત ?

પીળી પછેડી ને પોપટ ભાત,
કાળો કા'તુડો ને આઠમ રાત.

પંદર તિથિ.

[તિથિના મથા રાસ છે તેમાનો આ રાસ છે તેમા આ રાસ ત્યારે ચડે છે ત્યારે ગોકુળ આવળે રે મહારાજ એ ચરણધી વાતાવરણ અજમ રસને હેલે ચડે છે]

પડવે પ્રેમ તણા આધાર,
બીજે કહું છું બીજી વાર ગોકુળ આવળે રે મહારાજ.
ત્રીજે ત્રણ ભુવનના નાથ,
ચોથે ચતુરા જેવી નાર ગોકુળ આવળે રે મહારાજ.
પાચમે પગલા ભરળે પાચ,
છઠ્ઠે છોગાળા ભગવાન; ગોકુળ આવળે રે મહારાજ.
સાતમે સહિયર બાધી સાથ,
આઠમે અવતર્યા ભગવાન, ગોકુળ આવળે રે મહારાજ.
નોમે નગણા શું થાવ નાથ,
દશમે તલખુ દિ ને રાતઃ ગોકુળ આવળે રે મહારાજ.
અગિયારસે એકાદશીના વરત,
બારસે બહુ કીધા છે પુણ્ય, ગોકુળ આવળે રે મહારાજ.
તેરસે તેડા મોકલો તેર,
ચતરદસે ચતુર્ભુજ આવો ઘેર ગોકુળ આવળે રે મહારાજ.
પૂનમે પૂરો જિગ્યો ચંદ,
નવખંડ ધરતીમા અજવાસ ગોકુળ આવળે રે મહારાજ.

દસ અવતાર.

[કન્યાશાળાના પાઠા જે વખતે આપણા દેશમાં નાખ્યા નહતા તે વખતે હજારો આખ્ય સુંદરીઓ પુસ્તકો વાંચ્યા વિના આવાં મીઠા દ્વારા દસ અવતારનાં વર્ણન કરી શકતી. ગીતો શિક્ષણની પ્રિયે કેટલાં ઉપયોગી છે એનો આ પુરાવો છે.]

પ્રથમ અવતારે મછા રૂપ ધરિયાં,
વાળ્યા છે ચારે વેદ મારે વા'લે.
બ્રહ્મા ઋષિનાં કારજ સરિયાં,
એવા તે સકળ સેરૂપ મારે વા'લે.
બીજે અવતારે મહાસાગર મથિયા,
કાઢ્યાં છે ચૌદ રતન મારે વા'લે.
બે - રતન પૃથ્વીને રે આખ્યાં,
આજું કરીને જતન મારે વા'લે.
ત્રીજે અવતારે વરાહ રૂપ ધરિયાં,
ગગન ચડાવ્યાં નીર મારે વા'લે.
બૂડંતી પૃથ્વીને રે તારી,
ઢાઢ તથે આધાર મારે વા'લે.
ચોથે અવતારે નરસિંહરૂપ ધરિયાં,
ચંભમાં લીધો વાસ મારે વા'લે.
હિરણ્યાક્ષને હાથે સંહાર્યો,
બિગાર્યો પ્રહ્લાદ મારે વા'લે.

પાત્રમે અવતારે વામન રૂપજ ધરિયા,
 જઈ ઊભા બલિને દાર મારે વા'લે.
 સાડા ત્રણ ડગલા પૃથ્વી રે માગી,
 બલિને મેલ્યો પાતાળ મારે વા'લે.
 છઠ્ઠે અવતારે પરશુરામ અવતરિયા,
 ફરસી લીધી છે હાથ મારે વા'લે.
 નક્ષત્રી પૃથ્વીને રે સ્ત્રીધી,
 બ્રાહ્મણને સોપ્યા ગજ મારે વા'લે.
 સાતમે અવતારે શ્રી રામ અવતરિયા,
 પાંચરે બંધાવી પાળ મારે વા'લે.
 રાજ રાવણને રણમાં રે રોડ્યો,
 વિભીષણને સોપ્યા રાજ મારે વા'લે.
 આઠમે અવતારે નહચેર કા'ન અવતરિયા,
 ગોકુળ આરી ધેન મારે વા'લે.
 માતપિતાના બધે છોડાવ્યા,
 માર્યો ઠંસાસુર રાય મારે વા'લે.
 નવમે અવતારે બુદ્ધરૂપજ ધરિયા,
 બેઠા છે એકજ ધ્યાન મારે વા'લે.
 ગૌ બ્રાહ્મણ સાધુને રે પીઠિયા,
 કોઈને ન દિયે ધ્યાન મારે વા'લે.
 દસમે અવતારે નકળંગ રૂપ અવતરશે,
 વગ્તાશે જયજય કાર મારે વા'લે.
 પુણ્ય પ્રગટશે ને પાપ ઠેલાશે,
 એજ દસમો અવતાર મારે વા'લે

વસ્ત્રહરણુ.

[વસ્ત્રહરણુના પ્રસંગને લોકવર્ગ કેવી દષ્ટિએ જુએ છે એનો ધ્વનિ આ ગીતમાંથી નીકળે છે.]

તેવતેવડી ટોળે મળી રે, નહીએ ના'વા જાયઃ
મારા વા'લાલ રે.

વસતર જિતારી મેલ્યા ઠાંઠડે રે,
જઈ જમુનામાં ના'યઃ મારા વા'લાલ રે.

વસતર હરી ગિયે વીઠલો રે,
ચઢયો કઠમને ઝાડઃ મારા વા'લાલ રે.

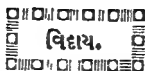
લાવો વિકૂલજી અમારાં વસતર,
પે'રી મહિરિયે જાઈઃ મારા વા'લાલ રે.

વસતર તોં અમે નઈ હઈ રે,
પગલાં ભરજો પાંચઃ મારા વા'લાલ રે.

ફૂલને તી વા'લી પાધડી રે,
પાધડીને વા'લાં ફૂલઃ મારા વા'લાલ રે.

બાળને તી વા'લું પારણું રે,
પારણાંને વા'લાં બાળઃ મારા વા'લાલ રે.

નારીને વા'લાં લુગડાં રે,
લુગડાંને વા'લી નારઃ મારા વા'લાલ રે.

વિદાય.

[પ્રિયતમ ગામતરે ન જાય એવી ઇચ્છાએ પ્રિયતમા પંદરે તિથિ વિશે પોતાનો અભિપ્રાય વિરુદ્ધમાં આવે છે. આ ગીતમાં ગીત ગાનાર કન્યાકાને દરેક તહેવાર કંઈ તિથિએ આવે છે એનું શિક્ષણ મળે છે]

પડવો રે રાજા પરચમ વાગ,
કે બીજે ગામ ન ચાલીએ.

બીજ રે રાજા અષાઢી બીજ,
કે ત્રીજે ગામ ન ચાલીએ.

ત્રીજ રે રાજા અખાત્રીજ હોય,
કે ચોથે ગામ ન ચાલીએ.

ચોથ રે રાજા બોળ ચોથ હોય કે,
પાંચમે ગામ ન ચાલીએ.

પાંચમ રે રાજા નાગ પાંચમ હોય કે
છઠ્ઠે ગામ ન ચાલીએ.

છઠ રે રાજા રાંધણુ છઠ હોય કે,
સાતમે ગામ ન ચાલીએ.

સાતમ દે રાજા શીળ સાતમ હોય કે,
 આઠમે ગામ ન ચાલીએ,
 આઠમ દે રાજા ગોકળ આઠમ હોય કે,
 નોમે તો ગામ ન ચાલીએ.
 નોમ દે રાજા હિજળ નોમ હોય કે,
 હશમે ગામ ન ચાલીએ.
 હશમ દે રાજા વિજયાહશમ હોય કે,
 એકાદશીએ ગામ ન ચાલીએ.
 અગિમારસ દે રાજા જીમ એકાદશી હોય કે,
 બારસે ગામ ન ચાલીએ.
 બારસ દે રાજા પોયણા બારસ હોય કે,
 તેરસે ગામ ન ચાલીએ.
 તેરસ દે રાજા ધનતેરસ હોય કે,
 ચૌદસે ગામ ન ચાલીએ.
 ચૌદસ દે રાજા ચતુરદશી હોય કે,
 પૂનમે ગામ ન ચાલીએ.
 પૂનમ દે રાજા માણેકઠારી હોય કે,
 અમાસે ગામ ન ચાલીએ.
 અમાસે દે રાજા ધૂડયો ચંદ હોય કે,
 પડવે તે ગામ ન ચાલીએ.

વિરહ !

[વિનેગળનો વિદ આ બાગ્યાસીને મળે ચત્તે ઠામરાખ
ભય છે મનુએ મનુએ જેના ચરીરે વિરહની આગ લાગે છે.]

હા રે મખિ ! બેઝનો રે કારતક માત્ર,
ને કંથ સીધાવિયો,
ઝીણી ટાક કરે ચમકાવ,
શિયાળો આવિયો.

મખિ ! નાખી રે ગયો નિશાધાવ,
સૂનો ઘર હીવડો;
વધીને વેશજી થઇ છે રાત,
ભયે નહિ ભવડો.

મખિ ! લાખ રે આવે લાખ ભય,
સદેશો રે નાથનો;
હજી કાગળ ન આવ્યો કટકો એક,
હરિવરના હાથનો.

સખિ ! માગશરે મધ ભય,
ભવન આ દોઢહું;
જેના પિયુભ વસે ખરદેશ,
સુખ નહિ સોઢહું.

ਦਲਿਖਾਨਾ

ਦੀਖ

ਬਿ. ੨. ੬.

ਪ੍ਰਿਥਾਨਾ

ਸ਼੍ਰੀਮਾਤ
ਪ੍ਰਹਰਾਨਾ

સખિ ! સૂની રે સુવાની એ સેજ,
 સૂનારે ઘર-ઝોરડા;
 જેનો પરણ્યો વસે પરદેશ,
 તેના દિન દોઢલા.

સખિ ! પોપ મહિને પરલોમ,
 પોતાની સાંભરે;
 સીતા જૂરે બારે માસ
 આંખેથી આંસુ ઝરે.

સખિ ! માહ રે મહિને સાજણ,
 અમોને સાંભરે;
 એવો વા શિયાળાનો વાય,
 હેહ મારી થરથરે.

સખિ ! કાગળે કૂટ્યાં કુળકૂલ,
 તરુવર તમામનાં;
 મારા પિયુષ વસે પરદેશ,
 કૂલડિયાં ચા કામનાં ?

સખિ ! ચૈતર મહિને માઝં ચિત્ત,
 ચિંતાતુર આલતું;
 મારા પિયુષ વસે પરદેશ,
 સુખ નહિ આલતું.

સખિ ! વૈશાખે વિપરીત વાત,
 ધીરજ મારી ન ટકે;

વનમા સાખ અને હરાખ,
 મુઠા મહિ સાટકે.
 સખિ ! જેઠ મહિને મહિયર આય,
 સરોવરે સદુ તરે;
 મારા પિયુલ વસે પરદેશ,
 આંખેથી આંસુ ઝરે.
 સખિ ! આપાટે ગાજ્યો મેઘ,
 રમે સહિયર તાળીએ.
 સખિ ! નાથ વિના નાહી ધોધ
 અબોઠા શું વાળીએ ?
 સખિ ! આવણુ મહિને રાજ,
 આવણુ વરસે સરવઢે;
 મારા પિયુલ વસે પરદેશ,
 લવટા મારે ધલવલે.
 સખિ ! બાહરવો ભરપૂર,
 હાથિયો ગઠગઠે,
 ભોંભાય માગં નવરંજ ચીર,
 વિભેગે સૈયું ભઠભઠે.
 સખિ ! આસો પૂરે મારી અશ
 ઠાગળિયા આવિયા,
 આબ્યા આચિંતા માગ નાથ,
 મારું મુખ લાવિયા.

